

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ
ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, групи 610

спеціальності 013 «Початкова освіта»

КОГУТ ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

Керівник: канд. пед. наук, доц. Прокоп І. С.

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри

№ 6 від 22 листопада 2022 р.

Зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	7
1.1. Сутність поняття «креативність» в психолого- педагогічній літературі та її складові.....	7
1.2. Особливості розвитку креативності молодших школярів у процесі навчання.....	15
1.3. Констатувальне дослідження стану розвитку креативності молодших школярів в процесі навчання математики в початковій школі.....	22
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	38
2.1. Дидактична гра як засіб розвитку креативності особистості молодшого школяра.....	38
2.2. Різновиди дидактичних ігор для розвитку креативності молодших школярів на уроках математики.....	44
2.3. Специфіка використання дидактичних ігор для розвитку креативності учнів на різних етапах уроку математики в початковій школі	52
2.4. Вивчення досвіду вчителів-практиків щодорозвитку креативності молодшого школяра на уроках математики засобами дидактичної гри.....	61
Висновки до другого розділу	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне українське і світове суспільство вимагає змін в мисленні та поведінці людини. Правила за якими існував світ змінилися, механічну та рутинну роботу все більше довіряють комп'ютерам, натомість зростає попит на професії, які потребують креативного, нестандартного мислення. Модернізація сучасної освіти вимагає формування творчих здібностей молодшого школяра, вміння адаптуватися в мінливих реаліях суспільства.

Слід зазначити, що креативність та творчість є, були і будуть одним із пріоритетних аспектів вивчення психології дитини, особливо під час вивчення точних дисциплін, адже залишається багато не досліджено. Значимою дана проблема є тому, що на ринку праці затребувані працівники з гнучким, нестандартним мисленням.

Проблема дослідження питання творчості характеризується багатьма теоріями, тезами, концепціями, які потребують доведення або спростування. Пропри сучасний розвиток суспільства, явище креативності немає однозначного пояснення та чіткого визначення. Його зв'язок з точними дисциплінами немає єдиного пояснення, часом думки дослідників розходяться.

Проте, одне є дослідженим та зрозумілим: молодший шкільний вік є найбільш сприятливий для формування творчості та креативності.

Стан дослідження. Формування креативності стало предметом дослідження таких зарубіжних вчених: Е. Торранса, Р. Стернберга, Дж. Гілфорда. Щодо українських науковців, то значний внесок в розвиток даної проблеми зробили: А. Пономарьова, В. Тютюнник, Л. Данилова, Д. Богоявленська, В. Дружиніна, В. Сухомлинський та інші.

Слід виділити праці науковців, які сформувавши наукову концепцію проблеми креативності, зокрема у дослідженнях Д. Богоявленської визначено загальні основи креативності та обдарованості особистості, загальні

механізми креативного мислення. В. Дружиніна зробила внесок в розвиток психології загальних здібностей та творчості дитини. Р. Стенберг розглядав креативність як різновид інтелектуальної поведінки. Е. Торренс розробив унікальні тести, які визначають рівень креативності.

Незважаючи на різноплановість дослідження означеної проблеми, питання розвитку креативності молодшого школяра засобами дидактичної гри є недостатньо вивченими, що і зумовило вибір проблеми дослідження.

Мета дослідження полягає у розкритті науково-теоретичних засад та методичних підходів до розвитку креативності молодших школярів у процесі навчання математики засобами дидактичної гри.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1) розкрити сутність поняття «креативність» в психолого-педагогічній літературі та визначити особливості розвитку креативності молодших школярів;

2) з'ясувати стан розвитку креативності молодших школярів в процесі навчання математики в школі I ступеня;

3) обґрунтувати можливості використання дидактичної гри як засобу розвитку креативності молодшого школяра у процесі навчання початкового курсу математики;

4) охарактеризувати різновиди дидактичних ігор для розвитку креативності учнів початкової школи та описати методичні підходи щодо їх використання на різних етапах уроку математики.

Об'єкт дослідження – розвиток креативності молодших школярів у процесі навчання математики в початковій школі

Предмет дослідження – дидактична гра як засіб розвитку креативності молодших школярів у процесі вивчення математичної освітньої галузі

Для виконання поставлених завдань використано **комплекс методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз науково-методичних джерел із досліджуваної проблеми, зокрема аналіз підходів, теорій, концепцій,

принципів та ідей, наукових дефініцій поняття «креативне мислення»; аналіз нормативних положень; порівняння визначень, які є дотичними до теми, з метою визначення ключових понять означеної проблеми; *емпіричні* – анкетування, педагогічне спостереження, метод бесіди, з метою виявлення стану розвитку креативності молодших школярів в процесі навчання.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних та методичних аспектів проблеми використання ігор для формування креативності. Визначено та розкрито зміст основного понятійного апарату проблеми, запропоновано зразки дидактичних ігор, які сприяють розвитку креативності та творчості молодшого школяра. Визначено роль і місце ігрових засобів на уроці математики для творчого розвитку дитини.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками, вчителями початкової школи, студентами, методистами в професійній діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження відображено в Матеріалах студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, 2022 рік).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (кожний з яких містить підрозділи), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 92 сторінки, з них основного тексту – 76 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Сутність поняття «креативність» в психолого-педагогічній літературі та її складові

Поняття «креативність» відносно новий термін, який часто у науковій літературі ототожнювався з ширшим поняттям «творчість». Дані Каліфорнійського університету свідчать, що з 1925 р. по 1949 р. слово «креативність» зустрічалося лише в декількох публікаціях. Це свідчить про актуальність проблеми, особливо в наш час, що підтверджується завдяки працям таких науковців як: Дж Гілфорд, Е. Торндайк, Л. Терстоун, Е. Торренс тощо. Дослідження, що проводили дані вчені дещо різняться і кожен, хто має можливість з ними ознайомитись, трактує їх по своєму. В результаті ми спостерігаємо багатоплановість та неоднозначність даного визначення.

Розмірковуючи над поняттям «креативність», розкриємо власне розуміння, значення цього терміну. На нашу думку, креативність – це перш за все створення нового, нестандартне мислення, нові, сучасні підходи до старого. Це визначення характеризується як різностороннє багатоаспектне явище, яке можна трактувати по-різному. Багато науковців пояснюють значення слова «креативність», як певну творчу діяльність, або здатність особистості винаходити та застосовувати новаторський підхід[11].

Звернемо увагу на етимологію цього поняття, для того, щоб краще розуміти його зміст. З грецької воно звучить як *creatio*, що перекладається як створення. З англійської мови *creative* – трактується, як результат праці людини, який був створений на основі нових підходів та характеризується творчим підходом, який до цього часу не був відомим та застосованим на практиці. На наш погляд, це слово може бути синонімом до слова

«мистецтво». Але певна відмінність полягає в тому, що дане поняття зумовлено для привертання уваги, легкого запам'ятовування, легкості та яскравості образу. На думку, одразу спадають мальовничі рекламні роботи чи праця відомих митців сучасності, для привертання уваги. Вважаємо необхідним використовувати нестандартний підхід до проблем сучасності для того, щоб привернути думку громадськості до різних (освітніх, екологічних, соціальних та інших) нагальних питань сьогодення [15].

Питання креативності не залишило байдужими багатьох психологів та педагогів. Над ним працюють не тільки вітчизняні науковці, а й багато зарубіжних. В англійських джерелах можна знайти інформацію про твердження, що відноситься до когнітивної теорії «інноваційних структур». Наприклад, за словами Дж. Фодора людина не може створити нове без старого, має відбуватися взаємодія всіх явищ (пам'яті, уваги та мислення), процес творення новизни має бути підкріплений ґрунтовними знаннями минулого[70].

Аналізуючи інформацію, можна помітити, що такі зарубіжні психологи як П. Торренс та Дж. Гілфорд трактують дане поняття крізь призму творчого мислення та здатності нестандартно аналізувати. В той же час науковець Ф. Баррон зазначає, що першочергове місце у розгляді цієї проблеми посідає уява та здатність людини до асоціацій, можливість робити висновки, що створення нового це особистісний процес, який відбувається в середині особистості та спостерігається в її діях в майбутньому. Р. Стернберг наголошує, що центральне місце посідають творчі задатки в дитини та її здатність нестандартно мислити, виходити за рамки прийнятого, руйнувати стереотипи. Науковець говорить про те, що потенційні схильності особистості до вміння створювати нове, стає добре помітним ще в дошкільному віці. Тому розвиток творчого потенціалу дитини вкрай важливий для формування її як готової, зрілої особистості в майбутньому [1].

Багато науковців велику роль під час дослідження поняття віддають здатності визначати першочергову роль запланованої цілі. Велике місце

займають думки психологів над тим, що креативна діяльність це певна праця людини, яка спрямована виявляти проблемний пошук, усвідомлена робота для відкриття нового та можливості доповнити та розширити знання, які вже наявні та за можливості виправити помилки, які були допущені під час минулих досліджень.

На противагу цій думці виступають ряд науковців, зокрема С. Тейлор та П. Ленглі, які наголошують, що сам результат креативної діяльності є вже продуктом змін на будь якій стадії дослідження[28].

П. Торренс у своїх дослідженнях зазначав, що велику роль у формуванні креативності в дитини відіграє її IQ. На думку науковця, варто розвивати розумовий потенціал дитини змалечку. Чим вищий інтелектуальний рівень, то більше шансів на те, що в майбутньому вона буде схильна до нестандартного мислення та стане генератором нових ідей. Ми також погоджуємося з цією думкою, адже для того, щоб креативно мислити треба мати підґрунтя, що базується на відомих речах. Неможливо удосконалювати старе, або робити відкриття, без знань. Це також стосується і новаторства в мистецькій галузі. У дитини має бути насамперед добре розвинута увага та мислення. Саме ці основні, на мій погляд, компоненти зможуть розкрити креативність дитини в майбутньому[11].

Для підтвердження наших слів хочеться згадати таких науковців як Г. Айзенек, Л. Терме, Р. Стернберг, які також говорили, що вміння людини створювати нове та інтелект це нероздільні речі, які мають завжди одне одного супроводжувати. Розумові здібності – це своєрідний генератор геніальних ідей. Психологи зазначають, що діти з невисоким рівнем інтелектуального розвитку мають менше шансів бути успішними в творчій діяльності, хоча і тут є свої винятки. Ми маємо достатню кількість художників, музикантів, яким вдалося своїм талантом вразити весь світ. Також, хочеться на противагу низці психологів зазначити, що не всі діти є схильними до науки, в той час як до мистецьких дисциплін може бути великий нахил, тому не варто робити поспішних висновків. Проте, кожна

думка має право на існування. Ганс Айзенек вважає, що непотрібно виділяти креативність як спеціальну якість особистості. Вчений не робить на цьому акценту, а звертає увагу на те, що будь який вид мистецтва є похідним від розумових здібностей і забезпечується високим рівнем інтелектуального розвитку[10].

Першим дослідником, який проводив паралель між цими двома поняттями був Джо Гілфорд, який розробив свою теорію двох типів мислення: дивергентного та конвергентного. *Дивергентне мислення* спрямоване на одночасне розв'язання багатьох проблем. Воно породжує безліч варіантів вирішення завдання. Людина з таким типом мислення може переключатися легко з одного виду завдання на інший, не витрачаючи багато зусиль. *Конвергентний тип мислення* спрямований на аналіз всіх способів вирішення питання і обрання одного найдієвішого. Спільними у цих двох теоріях є те, що в будь якому разі поставлена проблема є вирішеною, а яким способом – це залежить конкретно від людини та її здібностей й нахилів.

Науковець, який зробив вагомий внесок у розвиток психології В. М. Дружинін, стверджував, що креативність являє собою певну властивість, яка стає актуальною лише тоді, коли на це є всі підстави. Саме тому він зазначав, що існують деякі критерії для того, щоб нестандартне мислення ефективніше розвивалося, а саме:

- наявність негативного прикладу творчої поведінки;
- громадська підтримка творчої поведінки;
- наявність середовища для ефективної творчої діяльності;
- присутність якісного зразка мистецької поведінки[71].

Психолог С. Д. Максименко впевнений, що креативність притаманна абсолютній більшості людей та існує з початку її народження. Дитина змалку може в різних формах виражати себе, захоплюватися різними видами мистецтва та втілювати свої ідеї в життя. Через особливий підхід до різних явищ, людина може пізнавати власний внутрішній світ, а також світ в якому вона росте.

На нашу думку, це вчення теж має право на існування, адже всі ми бачимо, якими талановитими і геніальними можуть бути наші діти. Іноді не всі сформовані особистості досягають таких успіхів у творчій діяльності, як деякі юні особи. Людина може прикрашати не тільки свій внутрішній світ, а й зовнішній за допомогою дій. Креативність означає «копати краще, дивитися глибше, оцінювати власні сили, пірнати в глибину, змушувати сонце світити яскравіше, робити аналіз помилок, не боятись будувати на піску, мріяти про майбутнє та реалізовувати великі мрії».

Ну думку Е. Фромма, креативність проявляється під час здатності людини до здивування, пошуку шляхів розв'язання конкретних цілей, які людина собі поставила за мету. Центральне місце, на думку дослідника займають пріоритетні і значимі «іпостасі». Такий зв'язок психолог встановив через явище, яке притаманне людині з наявністю потенційної креативності, яка має певне соціальне значення [6].

Якщо зробити певний аналіз літератури, в якій йдеться про креативність, то слід сказати про те, що її образ постає як сукупність якостей особистості, як система інтелектуального розвитку, як автономна здатність до мислення, як вчинки, які є наслідком цінностей особистості чи власної мотивації. Проте явище креативності залишається різним в теорії і має безліч підходів. Спільним у них є прагнення та можливість людини до пошуку нового, різностороннього мислення, почуттів та вчинків[17].

Попри несумісність деяких поглядів вчених, їх відкриття можна об'єднати у такі напрями:

- перший – це пізнання, що ґрунтуються на базі креативності, як гнучкість пізнавального мистецького нахилу. Вченими, що дотримувалися такої думки є: С. Тейлор, Е. Торренс, Дж. Гілфорд, А. Пономарьов, С. Меднік;
- другий напрямок представляють такі вчені, як: Ф. Баррон, Б. Богоявленська, А. Маслоу. Вони доводили, що, якщо людині притаманна креативність, то це є її вроджена особливість. Існує

безліч експериментальних досліджень, метою, яких було виявлення «зразка креативної особистості», визначення її особливих якостей, характеристик, виявлення внутрішніх стимулів мотивації та впливу соціального середовища. Креативність як певна стала для людини риса, перш за все є спільною з мистецьким нахилом людини, стає важливою проміжною якістю під час освоєння знань необхідних для власної та професійної сфери[35].

Проаналізуємо психологічні вчення за першим напрямком, які базуються на концепціях Е. Торренса та Дж. Гілфорда, більш детально.

Свої перші відкриття Дж. Гілфорд здійснив у 40-50-х роках ХХ століття. Це стало початком до усвідомлення того, що дивергентний тип мислення має за основу пошук всіх можливих варіантів вирішення поставленої проблеми; демонстрації великої сукупності ідей; здатність генерувати нові ідеї; створювати деталі; удосконалювати наявні розробки; аналізувати та синтезувати отримані дані про проблему. Для визначення дивергентної схильності мислення Дж. Гілфорд разом зі своїми підопічними розробили спеціальну систему виявлення здібностей. Ця програма була створена на основі тестувань, яка дозволяла науковцям робити висновки про тип креативного розвитку людини. Звичайно, що така система не давала повної гарантії, тому вона супроводжувалася рядом супутніх методик, які давали змогу більш точно виявляти очікуваний результат. За допомогою тестів креативності Південнокаліфорнійського університету, можна було отримати первинні дані про схильність особистості до певного типу мислення[21].

Ідеї психолога Дж. Гілфорда мають продовження у роботах Е. Торренса. Вчений зазначає, що креативність безпосередньо пов'язана з неправильним усвідомленням власних недоліків, виникнення деякої дисгармонії у власних відчуттях. Дослідником була проведена модифікація тестування Дж. Гілфорда та проаналізована сукупність факторів, які впливають на аналіз результату: час відведений на тестування, легкості

сприйняття запропонованих тестів, усвідомлення власних відповідей та перелік всіх необхідних запитань для детальної відповіді.

На думку іншого психолога А. Я. Пономарьова потрібно відрізнити мистецькі нахили особистості та креативність. Проаналізувавши його вчення, можна дійти таких висновків: науковець не допускає можливості проведення експерименту на виявлення креативності за допомогою звичайного тестування. Науковець розмежовує такі поняття, як творчість і креативність, аргументуючи це тим, що для творчого процесу і результату не потрібно конкретної мети та цілі. Творча наснага може бути змінена у процесі діяльності, доповнена іншим змістом, тобто кінцевий результат залежить не від конкретної мети, а від умов та середовища, в якому людина творить. На це може впливати багато факторів, на відміну від креативності. Як ми вже зазначали раніше, креативність має чіткий кінцевий результат. Вся увага людини зосереджена на вирішенні конкретно поставленої задачі і не може бути змінена в процесі пошуку шляхів вирішення проблеми. Це і відрізняє креативне мислення від творчого. Також відмінним у них є наявність ірраціональності, свідомої регуляції, незвичайності мислення, продуктивності, інтуїції, соціальної значущості тощо [37].

Також варто зосередити свою увагу на внесок видатних педагогів у розвиток дитячої креативності. Під час аналізу педагогічної літератури ми помітили тенденцію до частого вживання терміну «педагогічна креативність». Багато джерел трактують це поняття «як можливість застосовувати на практиці знання, які були відомі до винайдення нового». Основними синонімами є: гнучкість, новизна, продуктивність. Також в цей ряд ми б поставили допитливість, адже важко уявити учня, який би проявляв креативність без зацікавленості до предметів [82].

Зробивши аналіз певних педагогічних джерел, слід виділити такі головні параметри, які описують педагогічну креативність:

- спроможність застосовувати мистецькі засоби навчання в педагогічній діяльності. Це означає можливість вчителя знаходити та застосовувати

найдієвіші творчі методи під час навчання учнів, а також період часу, який потрібен вчителю для підготовки та реалізації задуманого. Творчий потенціал вчителя, вміння зацікавити учнів до уроку, відповідність творчих задумів до наявної педагогічної проблеми та доцільність їх застосування, здатність «поринати у мистецтво», прагнути до пошуку нового, зацікавлення до невідкритого знання, можливість самостійно приймати рішення, які стосуються використання творчого матеріалу уроку, здатність імпровізувати, творчо мислити;

- спроможність весь час розвивати власний творчий потенціал: можливість для зростання власної творчості, компетентності, збільшення професійного кругозору; здатність приходити до швидкого вирішення задачі творчими методами, вміння удосконалювати свої знання з даної проблеми, досліджувати педагогічні теорії та використовувати їх на практиці; також обов'язковим має бути відчуття невдоволеності своїми творчими надбаннями, для зростання педагога в майбутньому;
- спроможність створювати та втілювати в життя ідею педагогічної діяльності; постійне накопичення знань педагога, які він активно використовує під час роботи; вміння аналізувати наявні уміння та доповнювати їх новими; здатність самостійно створювати нові творчі методи на основі педагогічної мети та завдань; здатність особистості до відповідальності під час реалізації професійних знань; бачення проблем у викладання на практиці; уміння набувати швидкого досвіду, компетентностей та правильне його використання [9].

О. Дунаєва виокремлює наступні компоненти креативності, які вона поділила на внутрішні та зовнішні. До перших науковиця віднесла: когнітивні (знання вчителя з професійно-педагогічної теорії, знання з основ креативності вчителя), мотиваційні (бажання відкривати та досліджувати нове) та рефлексивні (розуміння проблеми та перцептивність, усвідомлення

невизначеності). До зовнішніх компонентів вчена віднесла: організаційний(проекування та реалізація креативного середовища, суспільна спрямованість), діяльнісний (комунікабельність, вміння системно мислити) та продуктивний (рівень вирішення поставлених креативних завдань).

І. Гриненко виокремлює наступну структуру креативності вчителя сучасності, яка складається з таких компонентів:

- результативного – створення педагогом продукту креативності;
- конативного – наявність в педагога навичок, які відповідають за генерування нових креативних ідей, наявність спеціальних навичок;
- мотиваційного – прагнення педагога до створення нових ідей;
- когнітивного – усвідомлення та засвоєння вчителем психологічних основ креативності;
- емоційно-ціннісного – наявність в педагога основ педагогічної культури[21].

Вітчизняний педагог Василь Фрицюк, доводить, що структура педагогічної креативності складається з трьох компонентів:

- музично-пізнавального, який визначається для характерного типу сприйняття та мислення;
- мотиваційно-емоційного, який реалізується через професійну значимість та емоційне ставлення до впевненого та стійкого бажання творчо діяти.
- творчо-діяльнісний, який ще називають поведінковим. Він описує реалізацію креативних якостей педагога[76].

Доктор педагогічних наук Ольга Куцевол сформулила структуру креативних рис та якостей особистості педагога, яка містить у собі:

- креативно-мотиваційні ознаки: зацікавленість, мотивація, прагнення до створення нового;
- емоційно-креативні ознаки: наявність експресивних та імпресивних емоцій;

- креативно-інтелектуальні ознаки: вміння фантазувати та уявляти, схильність до прогнозування;
- креативно-екзистенціальні ознаки: наявність особистісного стилю діяльності, який характеризується через призму «Я-концепції»;
- комунікативно-креативні ознаки: взаємодія, під час якої одна особа мотивує іншу на створення творчих результатів діяльності[81].

Сьогоднішні шкільні реалії доводять, що вчителю недостатньо бути лише ерудованим та добре володіти методикою навчання. Він повинен бути творчо розвинутим, вміти проявляти свої мистецькі здібності при підготовці та проведенні уроків. Ми маємо розуміти, що діти будуть краще сприймати, той матеріал, який представлено креативно. Саме тому сучасному вчителю необхідно враховувати в процесі навчання інтереси та захоплення дітей.

Вчительський стиль мислення повинен відповідати тим обставинам, в яких він опинився. Для того, щоб викладання шкільної науки було ефективним, необхідно стати своєрідним генератором нових ідей, креативних рішень, педагог має бути наділений розвинутою уявою та творчим інтересом. Для того, щоб вчитель вмів креативно навчати, має бути правильно сформована мета уроку. Обґрунтувавши всі важливі аспекти уроку, ми можемо правильно визначити місце для застосування обраних методів навчання.

Також можна виокремити наступні позитивні сторони креативності:

- креативність вирішує проблеми, які постають перед школярем або дорослою людиною;
- урізноманітнює життя людей;
- нестандартне мислення допомагає особистості знаходити «ключі до усіх дверей»;
- креативність допомагає втілити творчість в життя;
- через креативність відбувається самореалізація людини [15].

Здійснюючи аналіз педагогічної літератури, не можливо не згадати про Костянтина Дмитровича Ушинського, який доводив, що педагогіка – це не

наука, а ціле мистецтво. Це видатний вчений зазначав, що вся наука є дуже мінливою. Він заперечував думки багатьох його попередників, які говорили протилежне, що вся теорія, яка доводиться та систематизується на практиці, сприймається, як закон. В педагогіці цього ж він не спостерігав. Частково можна погодитися з цією думкою, адже світ, в якому відбувається виховання і навчання дітей дуже різноманітний і змінюється з кожним поколінням. Тож це дає підстави говорити, про те, що методи, які були ефективними в процесі виховання минулих поколінь дітей, будуть недієвими під час їх застосування на наступному поколінні. Що говорити про різний склад розуму, рівень розвитку уваги кожного покоління, якщо кожен шкільний клас відрізняється по-своєму. Це не раз доводилося спостерігати на практиці.

Для того, щоб довести свої слова Костянтин Ушинський наводив приклади, підтверджуючи зміни, які відбувалися з роками та появу новизни у мистецькій сфері. Так само, і педагогіка змінюється та потребує нестандартних, креативних рішень. Наука ж, на думку К. Ушинського, повинна бути сталою. Це все підводить до висновків, що розвиток креативності важливий не тільки для молодшого школяра, а й для сучасного вчителя, який має постійно вдосконалюватися, проявляти власну творчість під час навчальної та виховної діяльності [14].

Школярам будь якого віку слід наголошувати на тому, що креативність може знадобитися у будь якій професії і навіть у буденному житті. Тут хочеться згадати класика вітчизняної педагогіки Василя Сухомлинського, який важливу роль приділяв творчому вихованню дітей. Він говорив, що не можливо підготувати дитину до всіх професій, бо всі точно і не знадобляться. Але усі діти точно стануть батьками, бабусями, дідусями, саме тут і знадобляться, ті знання, які вони набудуть під час шкільного життя. Саме креативність та творчі засоби навчання допомагають наблизити доросле життя для кращого розуміння дітей. Не варто забувати й про десятки художніх творів, які митець подарував багатьом поколінням. Вони

надихають не тільки маленьких читачів, а і дорослих на створення власних робіт.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновків, що креативність – це відносно нове поняття, більш вузького спрямування, ніж мистецтво. Над розкриттям його сутності працювало багато вчених, що дозволило нам узагальнити й систематизувати їх погляди. Без креативного мислення як людської якості важко уявити сучасного вчителя чи сучасну успішну особистість взагалі.

1.2. Особливості розвитку креативності молодших школярів у процесі навчання

Головною метою сучасної школи є набуття учнем компетентностей, формування яких передбачає не репродуктивне сприймання знань, а у більшості випадків, самостійну пошукову роботу дитини. Акценти у навчанні лише на репродуктивну діяльність призводять до того, що у майбутньому в такої дитини можуть виникати проблеми в тих ситуаціях, де потрібно критично нестандартно мислити і знаходити власні шляхи вирішення проблеми. Тому є підстави говорити про те, що сучасний учень потребує креативного підходу до навчання та виховання, який йому може забезпечити учитель, який сам проявляє ці якості[89].

Говорячи про вміння дітей виходити за рамки звичного, слід відзначити, що це є важливою рисою особистості, яка прописана в сучасних освітніх нормативних документах, зокрема: Законі України «Про освіту», галузевих стандартах вищої освіти, Національній доктрині розвитку освіти України тощо. Сучасній країні потрібні фахівці, які вміють проявляти себе, творити на користь держави, вільно думати, мають власний підхід, вміють експериментувати там, де це, здається, неможливо, створювати власні

аналізи. Нова Українська школа спрямована на розвиток креативності, що є одним із першочергових завдань сучасної освітньої реформи [16].

У змісті Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) вагома увага приділяється наскрізним умінням учня, які передбачають наявність нестандартного, критичного, творчого мислення, самостійного аналізу даних та пошуку оптимальних рішень, які стали б підтвердженням того, як учень засвоїв знання та зумів втілити їх на практиці.

Перелік зазначених умінь в черговий раз підкреслюють актуальність поглядів науковців минулого (К. Ушинського, І. Лернера, В. Клименка, В. Сухомлинського), які зазначали, що для успішної людини важливі уміння креативно мислити, вирішувати завдання усіма можливими шляхами. Саме в початковій школі в учителя є всі шанси розвинути ці риси в дитини, адже вік в якому перебувають діти є найбільш сприятливим для цього [51].

На думку Л. Виготського та В. Давидова розвиток людини відбувається все життя. Опираючись на знання про те, що креативність є однією з найважливіших якостей особистості, важливу роль слід віддати уяві, яка генерує креативність.

З віком у дитини відбувається зміна розвитку креативності, яка визначається декількома етапами. Вони проходять поступово, тому перш ніж дитина буде готова перейти до наступної стадії, слід переконатися чи сформувались відповідні навички на попередніх етапах. Під час підготовки вчителя до уроку, він має проаналізувати рівень сформованості та готовності учнів до ігрових видів роботи під час уроку.

Від цілеспрямованості навчального процесу залежить розвиток креативності, під час якого здійснюються педагогічні завдання, які мають на меті виконання поставленої цілі.

Е. Торренс зазначає, що існують певні вікові етапи під час формування творчості та креативності молодших школярів:

- дошкільний (приблизно 5 років);
- молодший шкільний (7 років);

- підлітковий вік (10 років);
- старий шкільний вік (13-17 років).

Науковець вважає, що на кожному з вищезазначених етапів відбувається певний творчий та креативний підйом у розвитку особистості.

За В. Дружиніним, найбільш сенситивними етапами формування дитячої креативності є вік з трьох до п'яти років, а також з тринадцяти до двадцяти. Він називає їх, відповідно, «первинний», який має в собі інтенсивний процес формування креативності та «спеціалізований», що має високу здатність до творчості, яка може бути поєднана з різними сферами суспільної діяльності.

Дослідник зазначає, що велику роль під час формування креативності відіграє уява. Вона проявляється в умінні дитини сприймати та створювати нові витвори, образи, встановлювати зв'язки між наявною інформацією, явищами тощо[31].

Педагогічним працівникам слід пам'ятати, що творчі та креативні здібності дитини не залежать від генетичного впливу. Кожна особистість має потенціал до створення нового, засвоєння та реалізацію навчальних знань. Дослідження умов формування креативності передбачає вплив не тільки психологічного фактора, а й фізіологічного. Відповідно до змін організму дитини, слід підбирати ті методи і засоби, які будуть ефективними для вирішення поставленої цілі[89].

Школяру початкової школи характерно суттєвий розвиток серцево-судинної, легеневої, шлункової систем функціонування організму тощо. Але якщо порівнювати цей етап дорослішання з тими, які чекають на дитину попереду, то він не є таким стрімким, як під час підліткового становлення. У дітей початкової школи можна спостерігати перевагу процесів гальмування, над процесами збудження. Це впливає на можливість дитини вчасно реагувати на зауваження, прохання вчителя, на вольові якості школяра та уміння працювати самостійно. В учнів початкових класів нервові процеси є не стійкими, а отже це впливає на поведінку. Вона може залежати від

багатьох чинників: ситуації в класному середовищі, в сімейному колі, стосунки з однолітками, позашкільне життя дитини, дозвілля тощо[19].

Психологічний стан дитини в молодшому шкільному віці є досить сприятливим для:

- створення позитивного середовища для мотивації, розвитку пізнавальних потреб, інтересу ;
- формування продуктивної поведінки, вміння вчитися, аналіз власної діяльності;
- розвиток індивідуальності, неповторності особистості, розвиток творчих здібностей; формування самоконтролю, самодисципліни, самоорганізації;
- створення сприятливих умов для формування моральних якостей, соціальної адаптації;
- формування мовленнєвої компетентності; вміння встановлювати комунікативні зв'язки з однолітками [47].

В молодшому шкільному віці провідною діяльністю є ігрова, трудова, спортивна, мистецька діяльність. Відповідно ці сфери, в яких дитина є активно задіяна, повинні мати в собі «ознаки креативного виховання». Саме вони дають сприятливий ґрунт для його формування.

Важливу роль для формування нестандартного мислення, творчості відіграє ставлення дитини до здобутих результатів. Якщо вчитель та батьки працюють, над тим, щоб заохотити дитину і розвинути почуття задоволення власною продуктивністю, то в майбутньому здобуті результати будуть давати більше мотивації та заохочення. В молодшому шкільному віці формуються позитивні установки (самоорганізованість, інтерес до навчання, самоконтроль, дисципліна тощо).

У розвитку креативності молодшого школяра виокремлюють такі етапи:

- перший – імітація або прагнення до наслідування;
- другий – перетворення;

– третій – альтернатива (див. додаток А).

Цікавим є дослідження Л. Виготського, який під час свого аналізу, зазначав, що велику увагу батькам й учителям слід приділяти всебічному розвитку дитини. Для того, щоб розвинути креативність не існує чіткого плану чи набору алгоритмів. Кожна дитина неповторна, а завдання середовища в, якому вона росте, збагатити її знаннями з різних галузей наук, навчити критично мислити та аналізувати отриману інформацію. За словами вченого, накопичений досвід – це ключ до креативного мислення. Чим більший досвід, тим більшу силу має уява, а вона стає поштовхом до збагачення досвіду [52].

Проаналізувавши здатність дитини до різного типу мислення за віком, можна сказати, що приблизно в четвертому класі в учнів проявляються різні особливості типів мислення. Їх можна поділити на такі групи:

- діти, які схильні до вільного вирішення поставлених завдань за допомогою критичного мислення та аналізу,
- діти, які легко справляються із завданнями, коли вони представлені за допомогою наочних методів,
- діти, в яких високо розвинута уява та фантазія. Такі діти мають успіх в художніх дисциплінах[85].

Слід зауважити, що в процесі становлення дитини як особистості, часто ці виокремлені групи мають властивість поєднуватися.

Для того, щоб краще розуміти, як ефективно розвивати креативність потрібно детально вивчити особливості процесів, які супроводжують розвиток особистості в дитинстві. Ці складні зміни супроводжуються складними психологічними та фізіологічними чинниками. Впродовж всього дитинства маленьку особистість супроводжує яскравий світ з барвами, звуками, що дозволяє розвинути уяву дитини, навчає мислити, аналізувати, відкривати нове. Тут слід зауважити, що ці процеси в різних дітей розвиваються по різному. Наприклад, під час дослідження одних, можна спостерігати схильність до мистецтва, творчості. Такі діти, як правило,

здобувають успіхи в хореографії, музиці чи в образотворчому мистецтві, мають схильність до гуманітарних наук та цікавляться дисциплінами, які не потребують математичної точності, чи здійснення арифметичних перетворень. Інша ж група дітей, навпаки, мають здібності до точних наук. Їм важче вдається знання природничого циклу. У цьому аспекті вчителю важливо звернути увагу батьків, що не слід реалізовувати власні мрії через втручання в захоплення власних дітей та спрямовувати їх в іншому напрямку. Варто довіритись дитині, дати їй можливість задовольнити потреби відповідно до її інтересу. Головне, щоб це приносило радість та задоволення дитині.

Згідно досліджень у галузі психології найбільш сприятливим періодом для розвитку креативності вважають вік від п'яти років. З кожним наступним етапом дорослішання процес набуття та розвитку креативності набуває конкретних рис та стає більш вираженим та специфічним[51].

Чільне місце у розвитку креативності відводиться діяльності вчителя, яка для бажаного результату має бути планомірною та послідовною. Це загалом, стосується як досягнення педагогічних цілей, так і досягнення мети для розвитку креативності.

Вчений В. Павленко зазначав, що дитина повинна дотримуватися дисципліни, бо лише за умови контролю з боку батьків та вчителів творчої діяльності учня, можна керувати або направляти здібності дитини в правильне русло.

Однак ряд учених вважають, що свобода творчості має бути обов'язковою умовою для генерації креативних рішень. Вони виступають за свободу думок та дій. Дослідники доводять, що будь яке обмеження негативно впливає на політ фантазії та створення витворів мистецтва. Дисципліна – це явище, яке не дає можливості вільно себе виразити через страх засудження. Мистецтво – це свобода, дії без обмежень і законів. Тому вчителю важливо вірно вибрати шлях, який приведе дитину до творчого

успіху, чітко визначити межі між дисципліною та вільним польотом фантазії та дій [25].

В. Павленко, наголошує, що важливе місце у формуванні креативності займає вчитель. Якщо педагог є творчим, не боїться змін, відкриттів, прагне до нового, незвіданого, то в такого вчителя є більше шансів виховати таких самих учнів. Замість того, щоб слідувати застарілим шаблонам, прикладам, вчитель повинен заохочувати та давати можливість дітям вільно виражати своє ставлення до різних явищ та ситуацій. Якщо в класі є тридцять учнів, то цілком імовірно отримати тридцять різних малюнків на одну і ту ж тему. Не варто боятися експериментувати і цьому слід навчати учнів. Кожна особистість неповторна, і «заганяти її у рамки», в умовах сучасного світу не є допустимим. Вчитель має стати першим, з кого діти беруть приклад, взірцем творчості та новаторства [7].

Слід зазначити, що дитина в початковій школі намагається наслідувати дорослих, які її оточують. Творчість педагога – важлива риса для гармонійного розвитку креативності молодшого школяра.

Головними критеріями для розвитку креативності в учнів початкових класів є:

- активне залучення дітей до цікавої діяльності;
- створення спонтанних ситуацій, незапланованих дій;
- підбір спеціальних творчих завдань для реалізації конкретної розвивальної мети [3].

Педагог, якому притаманний авторитарний стиль навчання, позбавляє дитину можливості самостійно думати та творити. Під час такої взаємодії творчість дитини фактично не розвивається через постійний контроль та шаблонне мислення учителя.

Оскільки дитина в молодшому шкільному віці наслідує і переймає звички та поведінку дорослих, в неї можна сформувати позитивні якості, які в подальшому вплинуть на її доросле життя. Тому креативний вчитель буде гарним прикладом для наслідування в подальшому, дасть поштовх до

створення нового. При цьому має відбуватися процес взаємодії, який характеризується наступним чином:

- підтримкою дитини в усіх її починаннях;
- аналізуючи ситуацію, обговорювати вчинок або дію дитини без обговорення її як особистості;
- відокремлювати одиничний випадок, вчинок від характеристики дитини;
- вказувати та зазначати внутрішній зріст дитини, не порівнювати її з іншими, а лише з нею самою;
- заохочувати та підбадьорювати в складних ситуаціях;
- дитина не повинна виправдовувати очікування чи сподівання батьків чи педагогів, тому не слід дорікати їй за це;
- позитивно реагувати на креативні, творчі рішення, якої б форми чи вигляду вони б не мали [5].

Отже, для того, щоб дитина виросла креативною та мала нестандартне мислення, її оточення повинно бути теж таким. Сфери впливу на дитину можна поділити на дві групи: родина та шкільне середовище (соціальне оточення, ті, хто приймає участь у соціалізації дитини).

Також на розвиток творчості дитини впливають внутрішні (взаємовідношення між соціальним середовищем і дитиною) і зовнішні чинники (психічні процеси та рівень розвитку дитини, який повинен відповідати віку). При взаємодії цих чинників, стає очевидно, що така дитина має можливість бути гармонійно розвинута та добре соціалізована. Для того, щоб утворилися стійкі психічні процеси, які є підґрунтям для створення креативного початку особистості, мають бути ряд важливих, як соціальних, так і фізіологічних процесів. Стає зрозумілим, що оточення дитини відіграє важливу роль, не тільки для формування її креативних задатків, а й всього психологічного здоров'я[11].

Дитина молодшого шкільного віку більш сприятлива для розвитку креативності, оскільки її мислення суттєво відрізняється від мислення школярів середньої та старшої ланки загальноосвітньої школи. Молодші

школярі ще не навчені до шаблонного чи стандартного мислення. У них добре розвинута уява, фантазія, які можна застосовувати у навчальних цілях. Це оптимальний час для розвитку різних мислительних операцій, що сприяє вирішенню проблем, досягненню результатів, пошуку нових шляхів для розв'язання поставлених задач.

Можна порівняти процес навчання письму та читання молодшого школяра з тим, як відбувається розвиток його нестандартного, творчого мислення. Ця аналогія відображена в таких технологіях як: розвиток творчої реалізації людини (Волков), технологія розвивального навчання (Ельконін), проектна технологія (Дьюї), інтерактивне навчання (Пометун) [3].

Розвиток креативності дитини здійснюється у будь-якому віці, але найефективніше починати цю роботу ще з раннього дитинства. Це потрібно для того, щоб у школяра було більше умов для подальшого успішного навчання, прояву допитливості, старанності, розвинутої уяви, творчості, образного та абстрактного мислення, зосередженості, вміння аналізувати. Дитина повинна бути готовою до сприймання невідомих знань, правил поведінки під час спілкування з однолітками та вчителем.

Вік семи-десяти років є сенситивним для розвитку творчого мислення дітей, тому що відбувається бурхливий розвиток як фізіологічних так і психологічних процесів. Першочергова роль для створення умов для розвитку креативності школяра належить шкільному середовищу та вчителю.

Велику увагу розвитку креативності у своїх працях приділили такі учені, як А. Сологуб, О. Антонова, А. Хуторський. Для продуктивності розвитку творчої особистості велике місце займає школа. За допомогою різноманітних навчальних засобів, сучасних педагогічних технологій вчитель має змогу сформуванню нестандартного мислення дитини, розвинути її творчість [73].

Для того, щоб зрозуміти, як саме можна ефективніше сприяти формуванню креативності в особистості, слід спиратися на феномен, того як дитина розвивається фізіологічно. Креативність і творчість стають

невід'ємними складовими, які залежать одне від одного, що потребує більш детального та ґрунтового дослідження. Спільним є те, що обидва поняття передбачають такі види діяльності, результатом яких є створення нового, невідомого досі під час навчального чи творчого процесу.

Т. Воробйова зазначала, що креативність є характеристикою, яка має бути притаманна кожному учню і проявлятися під час навчальної діяльності у творчих результатах, здатності до самостійного пошуку вирішення проблеми, оригінальному підході до різних ситуацій, здатності учня створювати нові ідеї та втілювати їх у реальність [10].

Основа нестандартного мислення учня початкових класів спирається на креативні уміння, які притаманні більшою чи меншою мірою кожній дитині, залежно від рівня розвитку. Такі вміння краще за все проявляються під час навчально-виховної діяльності, де дитина може себе проявити з різних сторін. Це дає можливість вчителю звернути увагу на загальну картину класу, та вибрати і застосовувати такі методи навчання і виховання, які будуть сприяти розвитку творчому потенціалу класу. Важливою у цьому аспекті є робота з батьками, які є вагомим рушієм для розвитку своєї дитини. Можна організовувати різноманітні тренінги з метою підвищення рівня обізнаності сучасних батьків з творчого розвитку[90].

У будові творчих здібностей школяра учені розрізняють такі структурні елементи: можливість дитини до генерації великої частини ідей, творчої мотивації, натхнення, опановування засобів креативності тощо.

Дана структура не є сталою, вона може змінюватися та доповнюватися, але основні характеристики в ній присутні. Деякі вчені сходяться на тому, що її слід доповнити поняттями, що стосуються навчальної діяльності, а саме: нестандартне мислення, творчий інтерес, креативна уява, розвинута інтуїція, психомоторика, почуття. Т. Воробйова додає, що для того, щоб дитина могла застосовувати свою креативність на практиці під час навчання, в неї повинна бути сформована творча грамотність, продуктивне мислення та креативна уява[55].

Творча грамотність є важливим аспектом для гармонійного розвитку особистості та здатності її до створення нових ідей. Недостатньо мати лише добру уяву, слід ще й підкріплювати її знаннями, основами мистецької діяльності. Дитина повинна розуміти як влаштоване мистецтво, які існують основні елементи, його складові, встановлювати зв'язки з різними видами творчості та аналізувати їх на різних рівнях, бути об'єктивним у власних твердженнях. Особливо в шкільному віці, коли дитина лише знайомиться з новими видами мистецтва, вчителю слід також проявляти свою творчу компетентність та грамотно спрямувати юних митців та дослідників.

Продуктивне мислення є ще одним ваговим елементом для творчо розвиненої особистості. Тут особлива увага належить вчителю, який повинен спрямувати діяльність дитини не лише на запам'ятовування окремих понять, явищ, фактів, а й залучити її до самостійної пошукової роботи під час навчання. Для цього існує багато засобів. Дитина повинна вміти аналізувати ситуацію та знаходити шляхи її вирішення, вдосконалювати ті знання, які вона вже набула в процесі розвитку. Також така складова є умовою для пошуку альтернативних шляхів вирішення завдань. Дитина повинна генерувати творчі ідеї, а батьки і шкільне середовище цьому сприяти та заохочувати [43].

Креативна уява є основою творчої продуктивності. Образи, які виникають в мисленні дитини під час діяльності, є ключовими для створення нових витворів мистецтва або розв'язання конкретно поставлених цілей. Роль учителя в цьому процесі визначальна, адже він своїми діями повинен підштовхувати і надихати дитину до створення нового. Така діяльність буде особливо ефективною на уроці математики, коли вчитель за допомогою дидактичних ігор, прийомів буде розвивати уяву молодшого школяра [77].

Вище перелічені складові є необхідною умовою для гармонійного розвитку творчості дитини. За допомогою них можна виявити нові таланти, а також ще більше розвинути, ті здібності, які проявились.

Важливим поняттям, зміст якого потрібно розкрити в аспекті означеної проблеми, є критика дитини. Дж. Гілфорд говорив, що критичне ставлення до робіт дитини розвиває пасивне ставлення до того, що дитина створює, та може спонукати до подальшої втрати інтересу. Для розвитку креативності мають бути такі умови: творче середовище, в якому знаходиться дитина, сприяння та заохочування її до мистецької діяльності, збагачення та спонукання дитини до нового, підкріплення творчого потенціалу ґрунтовними знаннями, вміння допомагати втілювати оригінальні ідеї в життя, застосування творчих задумів на практиці, можливість до взаємодії дитини з учителем, який на особистому прикладі доводить, що креативність може змінювати та полегшувати життя.

Відомий психолог В. Дружинін зазначав, що для розвитку творчого потенціалу важливі умови, в яких знаходиться дитина. Середовище повинно надихати та сприяти креативності. Люди, які знаходяться в оточенні дитини, мають бути добре обізнані у мистецькій сфері. Але крім того, таке середовище не має бути об'єктом критики дитини, де є встановлені зразки для творчості, за межі яких не можна виходити. Тоді таке оточення втрачає свою основну місію – розвиток творчого потенціалу дитини. Навчально-виховний процес є таким середовищем, де дитина може себе вільно почувати у своїх захопленнях та поглядах, має змогу вільно виражати себе під час навчальної діяльності [33].

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з означеної проблеми, можна дійти висновку, що умови, в яких росте дитина, відповідно до розвитку креативності можна поділити на:

- внутрішні: психоемоційний та фізіологічний стан дитини, її душевна гармонія та готовність до сприймання нового, рівень розвитку уваги, пам'яті та мислення, здатність до аналізу та синтезу образів, засвоєння правил поведінки та прийнятих норм, інтелектуальний розвиток дитини, застосування знань на практиці.

- зовнішні умови, які стосуються всього, що оточує дитину: середовище класної кімнати, новітні сучасні технології навчання, застосування інтерактивних методів, проведення вчителем пізнавальних екскурсій, ситуація в родині, дружелюбні відносини з однолітками, здатність дитини до самостійної організації свого робочого місця, самостійного вирішення різного виду завдань, вміння вчителя застосовувати дослідницькі прийоми на практиці під час роботи з дітьми. Крім того, освітнє середовище, в якому знаходиться школяр, повинно бути сучасним, яскравим, наповнене дидактичними матеріалами у нестандартному вигляді для розвитку уваги та зацікавлення. У сучасній українській школі існують спеціальні осередки творчості, що сприяє заохоченню дитини до креативності та творчості. За допомогою такого сприяння зростає рівень взаємодії однолітків одне з одним та вплив вчителя на творче зростання учнів[83].

Ще одними важливим фактором формування креативності в дитини є сімейне середовище, в якому вона виховується. Ціннісне ставлення батьків до талантів дитини дає позитивні результати в майбутньому. Тому з малого віку дитину слід залучати до різноманітної творчої діяльності, підтримувати її участь у художніх конкурсах, виставках, всіляко заохочувати та допомагати у розкритті її здібностей. В майбутньому це додасть впевненості в собі, а можливо, допоможе обрати професію. При дотриманні сприятливої атмосфери в родині у поєднанні з творчою атмосферою в класі зміцнить дитячий потенціал та віру у власні можливості. Вчитель повинен стати координатором такого явища, адже він може звернути увагу батьків на певні здібності учня та підказати шляхи творчої реалізації школяра. Тому вчителю обов'язково має бути притаманною творчість.

Детально варто розглянути рекомендації для креативності вчителя:

- вчитель неординарно та насичено подає матеріал, доповнюючи його різноманітними художніми прийомами;

- залучає школярів до створення наочності до кожної теми;
- використовує новітні технології для розвитку уваги, пам'яті, мислення;
- часто змінює один вид діяльності на інший;
- вміє розпізнати емоційний стан класу та подавати матеріал у відповідному темпі та русі;
- вчитель надихає власним прикладом;
- бере участь у творчих конкурсах, активно залучає до цього дітей;
- вміє грамотно проводити паралелі між різними предметами, використовує міжпредметні зв'язки[16].

Нині в школах учні надають перевагу тому вчителю, який має демократичний стиль взаємодії. Авторитарному педагогу важко утримати дитячу любов та повагу. За допомогою першого стилю поведінки вчителя вдається розкрити творчу душу дитини та надихнути її на творення прекрасного. Вчитель створює особливі довірливі стосунки з однолітками, тим самим підвищуючи престиж креативної діяльності у класному середовищі.

Крім стилю викладання вчителя у школі, на формування творчості дитини впливають також стилі виховання в родині. Їх є декілька, але часто під час виховання дитини батьки поєднують кілька між собою. Наприклад, похвала є гарним стимулом для школяра, але надмірне її застосування дає негативні результати, дитина втрачає мотивацію. Так само і постійна критика має змогу знецінити творчий потенціал дитини, знижується самооцінка. Тому батькам слід звертати увагу на стан, в якому перебуває дитина, та підбирати потрібні слова у потрібній ситуації[9].

Для того, щоб дитина підвищила власний рівень творчої продуктивності, батьки мають можливість самостійно приймати рішення. Більшого результату школяр здобуде тоді, коли обране ним захоплення буде йому до душі, а не через примус старших. Креативність виховується тоді, коли у дитини є можливість самостійного вибору. В даній ситуації батьки

мають займати позицію спостерігача і втручатися лише в тих випадках, коли учень не в змозі обійтися без їх допомоги. Цікавим фактом формування креативності є вплив порядку народження дітей у сім'ї та їх кількість. Вчені дослідили, що більш інтелектуальними є первістки, бо увага батьків зосереджена на їхньому ранньому розвитку, на них покладається більша відповідальність, вперше реалізується батьківський обов'язок. Молодші ж діти є, як правило, більш креативними, але це правило втрачає цінність, якщо діти різної статі, або між ними невелика різниця у віці.

Серед науковців існує думка, що креативні люди частіше зустрічаються у великих містах з великою кількістю розвивальних центрів, бібліотек, виставок, театрів тощо. Однак, на нашу думку, ця позиція є доволі дискусійною. Дитина, яка виросла в селі, може мати більше шансів бути творчо розвинутою. Цьому сприяє природа, яка допомагає розвинути уяву. Сільські краєвиди надихають до створення мистецьких творів, розвивають уяву. На підтвердження думки можна навести приклади з творів багатьох українських літературних чи художніх класиків, які дитинство провели в селі, надихаючись природою творили шедеври, описуючи красу рідного села, зокрема: Т. Шевченко, О. Довженко, В. Симоненко, І. Франко, П. Мирний тощо [43].

Будь який прояв креативності буде безрезультативним, якщо в особистості несформовані або сформовані на недостатньому рівні базові психічні процеси. Одним із основних, на нашу думку, є здатність до самодисципліни, вольові якості. Тому вчителю варто звернути увагу на їх формування у початковій школі, особливо у першому класі, де починається формування усіх процесів. Тут важливо не втратити час. Основними засобами для цього можуть бути запропоновані вчителем різного виду завдання, квести, творчі роботи[79].

Отже, узагальнюючи вище сказане, можна дійти висновку, що роль вчителя у розвитку креативності в дитини надзвичайно вагома. Навчання дає можливість дитині проявити свої творчі здібності. Створенні педагогом

проблемні ситуації, пошуково-дослідна робота, творчі вечори, зустрічі з талановитими людьми, різноманітні ігри, квести тощо мають відповідати рівню розвитку та інтересам учня. Перед цілеспрямованим процесом розвитку творчого потенціалу дитини, вчителю варто визначити її схильність до того чи іншого виду мистецтва, спорту, науки. Це стане поштовхом для кращого розуміння психології особистості. Також слід паралельно проводити роботу з батьками, зрозуміти в якому середовищі росте дитина, що впливало до цього часу на її формування. Тому роль вчителя у формуванні креативності є досить значущою.

1.3.Констатувальне дослідження стану розвитку креативності молодших школярів в процесі навчання математики в початковій школі

Відповідно до завдань дослідження з метою виявлення стану розвитку креативності молодших школярів в процесі навчання математики в початковій школі нами було проведене констатувальне дослідження, в якому взяли участь 24 педагога Чернівецької загальноосвітньої школи №3 міста Чернівці.

Завдання дослідження полягали у:

- дослідженні стану розвитку креативності учнів початкових класів в процесі вивчення початкового курсу математики;
- визначенні засобів розвитку креативності у роботі з дітьми на уроках математики;
- з'ясуванні труднощів, які відчуває вчитель в організації творчої діяльності учнів.

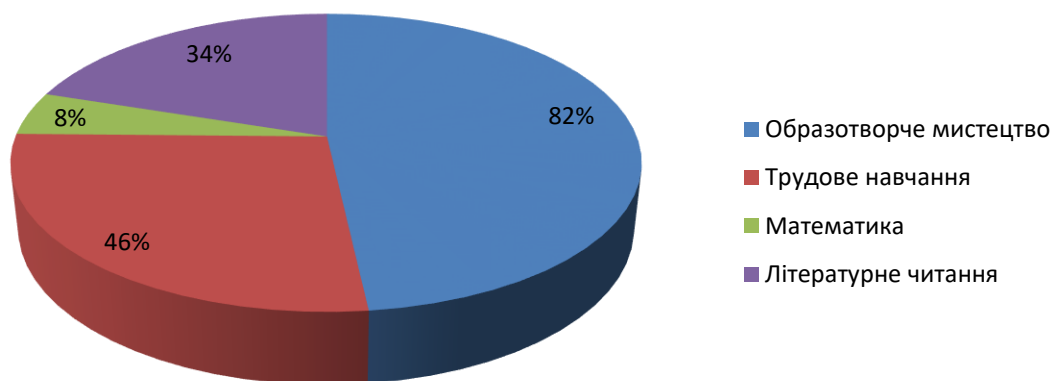
Для проведення констатувального експерименту нами були підготовлені:

- анкета для вчителів (див. Додаток Б), на питання якої необхідно було дати розгорнуту відповідь, з метою з'ясування розуміння дослідженої проблеми;
- перелік питань для бесіди з учнями (див. Додаток В) з метою визначення їх ставлення до творчої діяльності на уроках математики.

Проведене анкетування вчителів показало, що:

- більша частина педагогічних працівників (80%) повністю розуміють значення терміну «креативність»;
- 90% вважають себе креативним вчителем та намагаються розвивати нестандартне мислення в дітей, під час уроків математики;
- 95% учителів зазначають, що кожна дитина має можливість для розвитку креативності;
- 80% опитаних вважають, що методи, які вони використовують під час уроків математики, не завжди сприяють формуванню креативного потенціалу дітей;
- тільки 8% педагогів намагаються систематично розвивати креативність під час уроків математики та вважають, що даний предмет є сприятливим для цього.

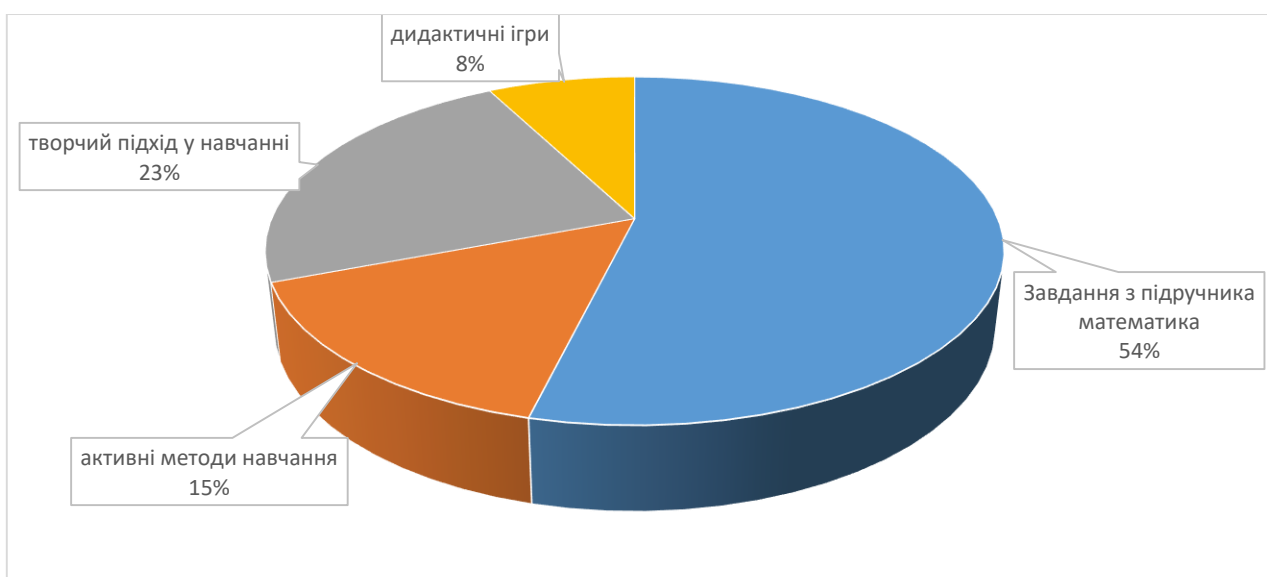
Діаграма 1.1. Назви навчальних предметів, які сприяють розвитку креативності молодших школярів

На запитання «Які саме види діяльності використовуються для того, щоб стимулювати учнів, розвивати їх креативність?» учителі відповідали так: організую виставку математичних проєктів, використовую словесне заохочення та на власному прикладі демонструю нестандартний та творчий підхід у підготовці уроків математики.

На запитання «Якими засобами ви формуєте креативність в учнів?» більша частина опитаних (70%) відповіла, що найчастіше, вони використовують запропоновані завдання для розвитку креативності з підручника математики (автор Н. Листопад). Спостереження педагогів показало, що запропоновані вправи стимулюють дитину до розвитку креативності та творчості. Аналізуючи питання вибору засобів для розвитку креативності, можемо розглядати підручник з математики не лише, як основне джерело освітнього змісту, а як ефективний та формувальний засіб розвитку дитячого креативного потенціалу. При виборі засобів для розвитку нестандартного та творчого мислення 15% учителів вибирають активні методи навчання та лише 8% зупиняють свій вибір на використанні дидактичних ігор на уроках математики.

Діаграма 1.2. Найбільш поширені засоби розвитку креативності, які використовують вчителі початкової школи в процесі навчання (кількість відповідей, у %)

Спілкуючись з учителями, ми з'ясували, що під час роботи методичних об'єднань та педагогічних рад, питання розвитку дитячої креативності, обговорюється фрагментарно. Про це свідчать відповіді респондентів.

Узагальнюючи результати опитування вчителів, можна виділити наступні умови для забезпечення розвитку креативності дитини на уроках математики:

- врахування інтересів учнів в процесі формування мотивів до навчання;
- розвиток нестандартного, творчого мислення на уроках математики засобами дидактичної гри;
- заохочення та підтримка творчого потенціалу кожного учня, терпеливе ставлення до невдач;
- власний приклад прояву креативності у педагогічній діяльності;
- створення атмосфери взаємопідтримки та поваги.

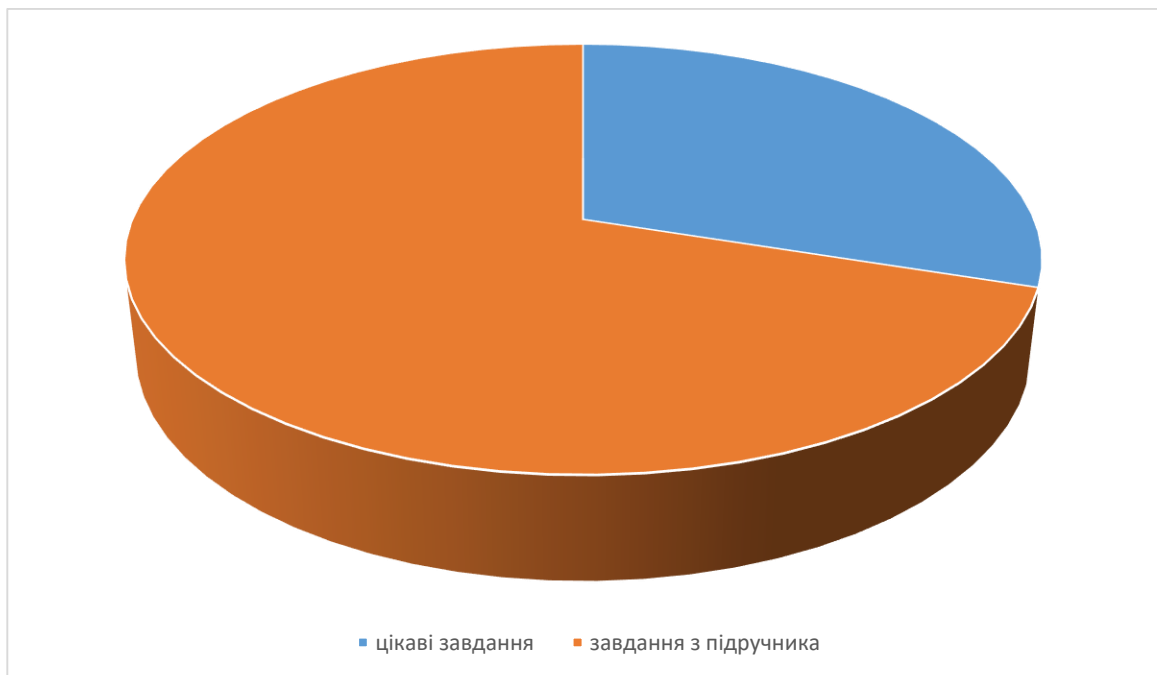
З метою визначення стану розвитку креативності молодших школярів нами були проведені бесіди з учнями третіх-четвертих класів Чернівецької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3, яким пропонувалося дати розгорнуті відповіді на питання анкети.

Узагальнюючи результати опитування учнів, проведеного під час практики, зауважуємо що:

- 60% учнів подобаються уроки математики через цікавий підхід вчителя до організації навчального процесу.
- 85% дітей відповіли, що їм найбільше подобаються активні види діяльності, тобто ті, які вимагають динамічності під час уроку математики.
- 70% дітей подобається вигадувати фантастичні історії, складати задачі, придумувати ребуси та рівняння, що свідчить про значний потенціал креативності та повинно використовуватися учителем для реалізації дитячих навчальних бажань під час організації освітнього процесу.

- 90% дітей на запитання «В які ігри ви граєте на уроці математики», відповіли дуже стисло, назвавши одну-дві гри, що свідчить про недостатній рівень використання ігор на уроках математики в 3-4 класах. Основна увага вчителя зосереджується на інших видах діяльності.
- позитивно оцінюємо відповіді дітей на запитання про математичні творчі проекти, над якими вони хотіли б попрацювати. Учні були запропоновані цікаві назви проектів та ідеї щодо їх реалізації, зокрема математичний проект про виникнення певних геометричних фігур та величин, що свідчить про неабиякий інтерес молодших школярів до математики та бажання виконувати складні, нестандартні завдання. 40% учнів зазначили, що виконували математичні проекти, які пропонував їм вчитель.
- 30% опитаних учнів відповіли, що вчитель пропонує цікаві, незвичні завдання на уроці математики.

**Діаграма 1.3. Різновиди завдань,
які використовуються вчителем на уроках математики
(кількість відповідей у %)**

Як засвідчило констатувальне дослідження важливим показником дитячої готовності до сприймання навчального матеріалу шляхом дидактичних ігор, став рівень допитливості, працелюбності, креативності, природних здібностей та організованості учнів. Для отримання бажаного та ефективного результату у процесі навчання вчитель повинен урізноманітнювати його за допомогою нетрадиційних та ігрових форм. До того ж 85% дітей відповіли, що хотіли б під час уроків математики конструювати та винаходити щось нове. Такі результати мають стимулювати учителя до впровадження креативних методів навчання в освітній процес.

В процесі проведеного дослідження нами були опитані й батьки учнів початкової школи з метою визначення рівня їх обізнаності та розуміння поняття *креативності*. Для цього ми порекомендували їм дати відповіді на наступні питання анкети:

1. Що означає для Вас креативність?
2. Як саме потрібно її розвивати?
3. Які чинники формують креативність школяра?
4. Чи даєте Ви дитині право вибору?
5. Скільки часу на день ви взаємодієте з дитиною через гру?

Результати анкетування засвідчили, що більшість батьків відчують труднощі в означенні сутності поняття «креативність», визначенні чинників, які формують цю якість, не завжди дають дитині право вибору. З огляду на це рекомендуємо вчителям обговорювати означені проблеми під час проведення зустрічей та індивідуальних бесід з батьками.

Отже, для розвитку креативних здібностей учнів на уроках математики педагог повинен бути обізнаним у питаннях формування означеної якості, планувати взаємодію в освітньому процесі із застосуванням видів та форм діяльності, які сприяють розвитку креативності молодших школярів. Основна робота шкільного середовища спрямована на засвоєння учнями знань без фактичного уміння їх застосувати на практиці чи використовувати їх у нестандартних умовах. В результаті майбутні випускники непристосовані до

життя, не вміють виходити із буденних ситуацій самостійно, потребують допомоги інших. Тож як висновок сучасна школа має звернути увагу на розвиток креативних, творчих здібностей школяра ще в ранньому віці.

Висновки до першого розділу

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу під час дослідження даної проблеми, ми дійшли висновку, що багато науковців досліджували проблему креативності у розвитку молодшого школяра, зокрема: П. Торренс, Дж. Гілфорд, С. Девіс, П. Ленглі. Варто зазначити, що в педагогічній літературі дослідники почали розмежовувати поняття творчість та креативність. Це дало змогу більш поглиблено вивчати даний процес, як явище, ознаку, характеристику, яка вкрай необхідна для становлення розвинутої людини в сучасному світі [28].

У процесі навчання для успішного засвоєння знань та вмілого їх застосування дитині потрібно проявляти нестандартне мислення, творчість. В Державному стандарті йдеться, що дитину слід постійно залучати до самостійного дослідження невідомих понять, генерування нових ідей. Тож вчитель повинен докласти максимум зусиль для розвитку дітей з нетиповим мисленням. Педагог має враховувати індивідуальні особливості дитини, її нахили, смаки, вподобання, встановити комунікацію з учнями, краще їх пізнати, для того, щоб у майбутньому використовувати ці знання для зацікавлення, розвитку школярів. Крім того, сучасний вчитель має показувати власний приклад як творчої особистості, оскільки молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для формування позитивних звичок та якостей. Учні, бачачи особистий приклад креативного вчителя, будуть рівнятися на нього, тим самим розвиваючи власний творчий потенціал [1].

Основним видом діяльності молодших школярів є гра. Вона допомагає зміцнити інтерес дітей до навчальних дисциплін. Через гру діти можуть

спробувати себе в нестандартних ситуаціях та креативно себе проявити. Дидактична гра є одним із основних шляхів розвитку креативності учнів початкової школи.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

2.1. Дидактична гра як засіб розвитку креативності особистості молодшого школяра

Одним із основних завдань сучасної школи є виховання особистості, яка зможе нестандартно мислити, генерувати нові ідеї, знаходити творчій підхід до буденних ситуацій, використовувати набуті знання в школі в реальному житті.

Нове покоління українців потребує фахівців, які зможуть пристосуватися до нових реалій, креативно мислити, для того, щоб приносити користь країні і світу. Педагог повинен навчити дитину, якими шляхами вона може реалізувати свої творчі наміри, розвинути бажання та потенціал до нових звершень. Дитина не повинна боятися осуду зі сторони людей, які її оточують, а навпаки в їх очах вона має бачити підтримку та ласкаве слово.

Дидактична гра – поняття багатогранне. Для того, щоб краще зрозуміти всю сутність застосування гри на уроках, проаналізуємо розвиток досліджуваної проблеми в історії педагогіки. Давні греки проводили власні спостереження і дійшли висновку, що ігри дають позитивний результат під час використання їх у навчанні. Зокрема, в школах створювали умови для того, щоб розвинути інтерес до науки. Педагоги сприяли цьому через організацію змагань, музичних конкурсів, дебатів. В такому режимі діти не тільки краще засвоювали новий матеріал, а й тренували силу волі, вміння контролювати власні емоції, вчилися радіти перемозі іншого, виховувалися моральні якості [59].

В Афінах провідним завданням гри був розвиток почуття суперництва. Це вважали головним ключем до високих результатів.

Ян Амос Коменський у сімнадцятому столітті у своїх працях озвучив думку про те, що замість існуючих шкіл, в яких у дітей швидше зникало бажання вчитися, треба створювати нові, де учні зможуть навчатися граючись. Педагогам слід пам'ятати, що учень краще запам'ятовує тільки те, що йому цікаве [28].

Дослідник педагогіки П. Торренс говорив, що «вміння нестандартно мислити – це явище, яке допомагає дитині знаходити ключ до всіх дверей, відкривати невідоме, будувати замок на піску, не боятися майбутнього».

Одним із засобів розвитку дитячої креативності є гра. Доказом цього твердження є дослідження таких вчених: Л. Артемової, О. Жорника, Л. Грицюк та інших. Під час аналізу багатьох джерел можна дійти висновку, що вчені провели безліч цікавих експериментів, які довели важливість гри під час навчання дітей. Проте залишаються ще проблеми, які потребують уточнення чи поглибленого вивчення. Учні молодших класів знаходяться в особливому періоді розвитку, який потребує змістовної підтримки та допомоги з боку дорослих. На нашу думку, від вчителя та батьків залежить те, ким в майбутньому стане дитина, яким вона бачитиме світ [47].

Тож для кращого розуміння того, як гра допомагає учням творчо розвиватися та креативити, перейдемо до наукового визначення цього терміну. Вчені трактують його як діяльність, під час якої відбувається моделювання визначених ситуацій, які ставлять за основу розважальну мету. Гра як явище пройшла багато змін протягом еволюції людини, з кожним поколінням розваги дітей ставали більш складнішими та цікавішими. Протягом так званої «еволюції ігор» виокремилися ті, які схожі за метою, або діяльністю.

Креативне мислення особливо важливе на уроках математики, тому що це дає поштовх дітям до самостійного дослідження невідомого, до пошуку правильної відповіді, на думку дитини. Грає своєрідним провідником між обов'язковим дидактичним матеріалом та фантазією. Тут варто зазначити, що кожна дитина має свою особливість та схильність до різних наук. Саме

завдяки використанню ігор педагогу вдається зацікавити школярів, яким важко дається математика.

Щодо практичної цінності уроків математики, під час яких дитина проводить певну частину уроку граючись, то це допомагає їй встановлювати контакт із однолітками. Школярі обмінюються отриманою або дослідженою інформацією один з одним, аналізують її, намагаються знайти рішення проблеми, яке задовольнить усіх учасників групи. Вчитель може використовувати спеціальні ігрові прийоми, під час яких дитина сама стане учасником дослідження, яке допоможе їй зрозуміти новий матеріал на уроці. Це може бути створення різноманітних таблиць, карт, асоціативних схем, або розмірковування над проблемою уроку в нестандартному вигляді. Все це вчитель повинен використовувати на уроці, для того, щоб краще розвинути в дітей здатність логічно мислити, взаємодіяти в групі, генерувати креативні ідеї тощо.

Ще одним цікавим підходом до уроків математики із застосуванням ігрових технологій можуть бути нестандартні уроки: уроки-подорожі, уроки-вистави, уроки-екскурсії. Вони дозволяють вчителю зробити заняття насиченим та різноманітним. Застосування такого підходу дає можливість учням розвивати увагу, кмітливість, творчість, креативність. Педагогу на допомогу приходять такі ігри: «Піраміда», «У магазині», «Квітка-семибарвиця», «Пазл» та ще багато інших. Для передачі настрою гри школярам, вчителю слід підготувати та використовувати яскраві кольорові малюнки, атрибути для ігор, іграшки, тощо[8].

Особливе місце на уроці математики слід віддати прийомам, які використовуються під час створення проблемної ситуації. Тут важливо доцільно, відповідно до знань учнів підібрати можливі варіанти для організації такого етапу. У маленьких дослідників на таких уроках розвивається не тільки креативність, а й логічне мислення, яке є необхідним для пошуку та створення нових, нестандартних ідей. Найбільш поширеними типами таких нестандартних форм проведення уроків можуть бути:

- ігри-змагання (естафета «Знайти ключ до скрині», «Відгадай номер квартири», «Веселий вулик» тощо);
- ігри-завдання («Відшукай...»);
- ігри-припущення («Буде так, якщо...»)[30].

Щодо сюжетних-рольових ігор, то тут можна обіграти всім відомі казки, де кожен герой отримає власне завдання, фінал казки може бути несподіваним, бо переможе той герой, який знайде правильні відповіді до завдань, запропоновані учителем.

Сучасний педагог має володіти арсеналом різноманітних дидактичних ігор та активно використовувати їх під час роботи з дітьми. Це допомагає розвинути творчість, креативність, уважність, мислення, пам'ять тощо. За допомогою ігор підвищується рівень засвоєння навчального матеріалу, як наслідок й рівень інтелекту. Гра має вагомe значення для розвитку всебічно розвиненої особистості, розвиває емоційний інтелект, формує інтерес до навчання, до навколишнього світу. За допомогою гри дитина має змогу аналізувати, порівнювати, знаходити нові шляхи розвитку ситуації [20].

Ігрові методи навчання є невід'ємною частиною процесу навчання молодших школярів. Завдяки грі в учня розвивається мислення, пам'ять, увага, зосередженість, креативність тощо. Тому такий підхід до навчання слід обов'язково використовувати вчителю.

Сучасний вчитель використовує гру на уроці для того, щоб ефективно взаємодіяти та залучити до навчального процесу всіх учнів класу. Під час такого підходу, діти не помічають, що граючись, вони отримують, засвоюють, повторюють набуті знання.

Такий підхід є актуальним і на сучасному етапі навчання. Щодо використання гри на уроці математики ефективним є дотримання наступного алгоритму:

- визначити дидактичну мету, першочергові цілі та очікувані результати;
- визначити доцільність використання обраної гри чи ігрової ситуації під час конкретного типу уроку та його етапів;

- визначити методику проведення гри, враховуючи рівень підготовленості учнів до такого виду діяльності;
- визначити ситуації та труднощі, з якими діти можуть зіштовхнутися у ході гри;
- стимулювати учасників ігрової ситуації за допомогою визначених способів [63].

Також слід пам'ятати, що велику роль у формуванні креативності відіграють батьки дитини, яким можна порекомендувати наступні поради:

1. Прислухайтесь до думки вашої дитини.
2. Дайте можливість на помилку.
3. Заохочуйте всі творчі починання.
4. Організуйте вдома куточок креативності.
5. Дайте змогу обрати дитині вид діяльності, який їй до душі.
6. Будьте терплячими. Не все виходить одразу.
7. Станьте підтримкою та другом для дитини, з яким вона разом буде долати труднощі.
8. Цінуйте в дитині творчу особистість.
9. Помічайте красу в буденних речах та навчайте цьому дитину.
10. Старайтесь бути оптимістом та в усьому підбадьорювати дитину[66].

Кожна дидактична гра має свою мету. Головною спільною рисою, що їх об'єднує є прагнення використовувати отримані знання на практиці. Для того, щоб засвоєння нового було ефективним та результативним, вчитель має розвинути інтерес до математики, використовуючи ігрові прийоми та ситуації.

2.2. Різновиди дидактичних ігор для розвитку креативності молодших школярів на уроках математики

Одним із основних завдань, які стоять перед Новою українською школою є розвиток у дитини гнучкості, креативності, динамічності, мобільності, вміння пристосуватись до життя. Зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, потребують нового підходу до навчання школярів. Перед педагогами постають виклики, які вимагають змін у викладанні. Випускники мають бути пристосовані до життя, знаходити вихід з будь якої ситуації, вміти комунікувати та налагоджувати зв'язки, адаптуватися до нових викликів, бути самостійними та рішучими у своїх діях[52].

Основною метою гри під час уроку математики є підвищення мотивації та інтересу учнів. За допомогою активного інтересу підвищується здатність учнів до нових відкриттів, креативності, нестандартного мислення та творчості. В процесі проведення гри, вчителю легше досягати дидактичну мету уроку, адже даний вид діяльності є цікавий для молодших школярів.

Різні науковці по різному підходять до класифікації ігор (*Додаток Г*). Пропонуємо їх класифікацію за тим, які цілі переслідує педагог, використовуючи в своїй діяльності:

- дидактичні – найпоширеніший вид для молодших школярів, бо основною метою є збагачення дітей знаннями з шкільної програми. Вони потрібні для того, щоб формувати в дитини знання, які в подальшому знадобляться їй для практичної діяльності. Такі ігри можна використовувати на будь якому уроці, що дасть можливість учням розуміти зміст матеріалу «доступною для них мовою»;
- виховні – даний вид застосовує вчитель, коли хоче сформувати в школярів моральні якості, виховати навички, які знадобляться під час взаємодії в суспільстві, зможуть розвинути дитину духовно, збагатити її внутрішній світ. Під час таких ігор вчитель може ставити собі за мету навчити дітей порівнювати, аналізувати різні ситуації, синтезувати

отриману інформацію та інтерпретувати її по своєму, розвивати в дітей комунікабельність та дружелюбність тощо;

- розвивальні – даний вид спирається на розвиток основних психологічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, уяви, зосередженості тощо. Варто зазначити, що розвивальну мету має кожен урок, завдання вчителя – правильно працювати з інформацією, щоб розвивалися вищі перераховані процеси дитячої психології. Це важливо для повноцінного існування людини в суспільстві;
- соціальні – мають на меті навчити школяра правил поведінки та норм, які прийняті в суспільстві. Дитина має розуміти, яке місце вона займає як особистість, має мати рамки дозволеного, володіти самоконтролем та самодисципліною [57].

Розглянемо, деякі види дидактичних ігор, які використовують на різних етапах уроку математики для розвитку креативності дитини. Так, зокрема О. Сорокіна творчі математичні ігри поділяє на 5 груп.

До першої групи відносяться *ігри-подорожі* у вигляді інтерактивних мандрівок в країну «Математики». Такий вид гри дасть можливість вчителю поглибити знання учнів не тільки з математики, а й з інших предметів. Тому такі уроки можна проводити, інтегруючи декілька дисциплін.

Ігри-припущення навчать дітей мислити на кілька кроків вперед, продумувати різні варіанти можливого розвитку подій та їх наслідків. Головними запитаннями, якими керуються школярі в процесі таких ігор, є «Що було б...», «Якщо я б зробив би так, то...» та ін. Під час таких ігор розвивається логічне мислення, уява, вміння аналізувати ситуацію, робити висновки. Вони є актуальними на уроках математики, оскільки основою для успішного розуміння розв'язку задач різної складності є логічне мислення, здатність передбачати. Ці знання знадобляться не тільки під час вивчення точних дисциплін, а й у дорослому житті. Тому завдання вчителя урізноманітнювати уроки математики такими іграми [71].

Ігри-загадки спонукають дітей до аналізу отриманої інформації на уроці математики та знаходження найбільш точної відповіді. Під час цього розвивається наочно-образне мислення, уява, логіка, вміння робити висновки.

Ігри-бесіди є найбільш ефективними в роботі з молодшими школярами, адже така форма проведення гри дає можливість педагогу безпосередньо побачити результати знань школярів під час уроку математики, аналізувати їх відповіді, підбирати методики відповідно до результатів бесіди[59]. Активізуються розумово-емоційні процеси, зміцнюються зв'язки між вчителем і дітьми, розвивається здатність слухати один одного, розуміти, поважати думку, доводити власну точку зору. Особливо доцільно проводити такі бесіди під час вивчення нової теми з математики, в результаті чого діти отримують інформацію та пізнають нове.

Вивчаючи проблему розвитку креативності під час уроку математики, хочемо проаналізувати метод Е. де Боно, який називають методикою «*Шести капелюхів мислення*», створеною на принципах рольової гри. Даний метод має на меті розгляд проблемної ситуації з різної точки зору. Учням демонструють шість кольорових капелюхів. Шість учнів, які їх одягнуть мають власну точку зору стосовно запропонованої вчителем проблеми. Кожен капелюх має свій образ та характерний тип мислення. Під час гри відбувається перетворення автоматичного типу мислення в зосереджене.

Рис. 2.1.

Описуючи сутність даної методики, Е. де Боно показав відмінність між свідомим та автоматичним типом мислення.

Даний метод реалізує такі цілі:

- організовує мисленнєву роботу;
- вчить аналізувати інформацію;
- розвиває креативне мислення;
- звертає увагу на інтуїтивну сферу особистості;
- стає генератором креативних ідей;
- розвиває навички та вміння.

Основою цього методу є паралельне мислення, яке є важливим для розвитку креативності на уроках математики. Якщо традиційне мислення має за основу дискусію, полеміку та доведення різни точок зору, то очевидним стає те, що під час такого підходу не завжди перемагає найкраща ідея, а та яка найкраще доведена під час дискусії. До паралельного типу мислення відносять різні думки та погляди, які не знаходяться в стані конфлікту, а мають змогу існувати паралельно, тобто співіснувати[43].

Даний метод використовується педагогами під час вирішення різних математичних завдань. Найбільш яскраво він буде представлений в роботі над задачами, в процесі розв'язання яких діти зазвичай наштовхуються на існування різних думок її вирішення.

Даний метод є ефективним для розвитку креативного мислення, адже дає змогу генерувати нові ідеї, бути незалежним від шаблонів.

При виконанні математичних задач дітям пропонуються шість капелюхів різного кольору:

- Білий. Відповідає за наявну інформацію. Головним питанням є: Яку наявну інформацію я маю? Як і за яких умов отримати відповідь на питання задачі?
- Червоний. Відповідає за емоції та інтуїцію. Діти мають можливість виразити свої почуття та здогадки на рахунок розв'язання задачі.

- Чорний. Капелюх критики. Діти повинні керуватися питаннями: Для чого це? Що це нам дасть? Що ми отримаємо? У чому недоліки? Цей капелюх дає змогу оцінити всі ризики та недоліки.
- Жовтий. Капелюх логіки. Він дозволяє показати всі позитивні моменти, переваги кожної поданої ідеї. Ключовими питаннями стають: В чому плюси? Які переваги? Чому це потрібно зробити?
- Зелений. Відповідає за креативність. Завдання цього капелюха генерувати нові ідеї, шукати альтернативні шляхи реалізації завдання. Активізує процес мислення, яке спрямоване на пошук нового.
- Синій. Відповідає за управління. Здійснює рефлексію. Дає змогу знаходити сенс в тому, що робить. Виконує функцію узагальнення, керує процесом мислення та накопичення інформації [69].

08

Техніка шести капелюхів

дозволяє структурувати і зробити набагато ефективнішою будь-яку розмову діяльність, як особисту, так і колективну, особливо для ситуацій розв'язання проблем та прийняття рішень.

Інформація
Детальна і необхідна інформація. Тільки факти.

Логічний позитив
Дослідження можливих успіхів і позитивних сторін.

Критика
Що може статися поганого або що піде не так? Обережність.

Почуття та інтуїція
Почуття та інтуїція. Які почуття в мене виникають?

Креативність
Зосередження на творчості, альтернативних рішеннях, нових можливостях та ідеї.

Управління процесом
Керування розмовними процесами. Гарантія догримання всіх шести капелюхів.

soft
journ

Рис.2.2.

Проаналізувавши сутність гри, ми можемо сказати, що її доцільно використовувати для розвитку креативного та нестандартного мислення на уроці математики.

Властивість людини створювати нове, те, що буде мати значення для суспільства, можна назвати творчістю. Стає зрозумілим, чому так важливо акцентувати увагу педагогів саме на розвиток творчості школярів.

Дидактичні ігри мають особливе значення для формування творчості, готовності до самостійного життя, вміння креативно мислити. Будь яка навчальна гра повинна формувати мотивацію до навчання, любов до предмету. Гра трансформує інформацію з підручника в цікавий світ, де навчатися легко, цікаво та невимушено. Під час ігор, знання, які повинен сформувати вчитель, перетворюються з шкільних дисциплін в творчий світ, де здобуття освіти відбувається не за чіткими правилами, а у невимушеній та комфортній обстановці [81].

Під час ігрових дій, школяр може зіштовхнутися з різними видами діяльності, де відбувається формування ключової дидактичної мети. Учні мають змогу поєднувати набуті знання із новими, вони можуть опинитися в ситуації, коли слід брати відповідальність за обране рішення перед командою. Це вчить серйозно ставитися до власних рішень. Під час використання ігор на уроці в школярів підвищується мотивація, змінюється настрій, встановлюється сприятлива психологічна атмосфера, долається бар'єр перед страхом труднощів[77]. В учнів формується звичка самостійно думати та підвищується інтерес до навчання. Завдання вчителя – захопити грою школярів таким чином, щоб процес учіння для них став непомітним, легким та невимушеним. Особливе місце ігри займають на уроках математики, де здійснення індивідуального підходу до дітей є особливо актуальним.

Під час проведення гри діти виступають у ролі творців. Довгий час існувала думка, що всі діти з народження мають здібності, таланти, і в дорослому житті ці нахили, у будь якому разі, будуть проявлятися. Але на практиці все зовсім по-іншому. Творчі здібності можуть не проявлятися до тих пір, поки дорослий не зверне на них увагу та не почне їх розвивати. Саме в початковій школі спільними зусиллями батьків та педагогів повинна формуватися творчість школяра[63].

Розвивати творчість та креативність доцільно на будь яких уроках. Особливу специфіку ігрова діяльність має на уроках математики.

Педагогам слід пам'ятати, що будь яка ігрова діяльність повинна бути доступною для дітей, веселою, цікавою, активною, захоплюючою. Навчальні ігри повинні комплексно вплітатися у проблему уроку, займати певне місце у його структурі. Математичні ігри можуть бути невід'ємно частиною процесу здобуття знань школярами, системно застосовуватись під час закріплення, узагальнення та систематизації знань [75].

Сучасний прогрес в шкільній освіті пропонує безліч варіантів урізноманітнення уроків іграми. Кожна гра має свою дидактичну мету. Наприклад, гра «Математика для мене або весела бджілка» спрямована на розвиток логічного мислення дитини, пізнання властивостей геометричних фігур, прояв креативності та творчості дитини. Математична гра «Розшифруй картину» передбачає закріплення арифметичних навичок, узагальнення отриманої інформації та її засвоєння.

«Арифметичний пазл» – гра, яка ґрунтується на виконанні завдання в парі для засвоєння табличних випадків обчислювальних навичок додавання, віднімання, множення та ділення. Під час такої вправи в дітей активізується логічне мислення, творчість, увага, креативність.

Рис.2.3.

«Математика в казках» або «Математика з мультфільмів». Основною метою даної гри є вміння побудови простих задач, знаходження правильної відповіді на поставлене запитання, вміння знаходити розв'язок запропонованої ситуації. Гра використовується для розвитку творчого та логічного мислення [15].

Рис.2.4.

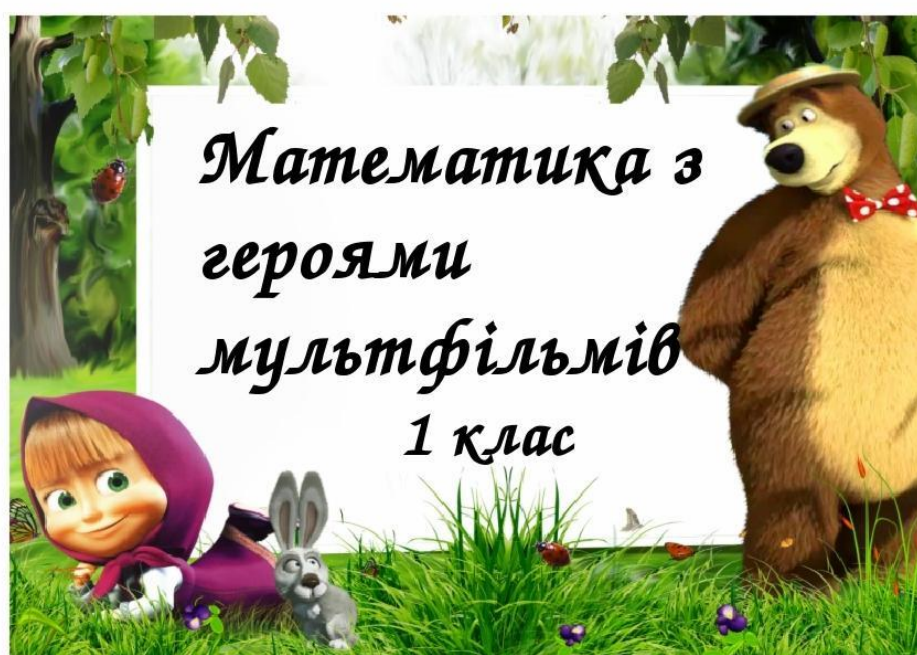

Рис. 2.5.

Під час формування креативності учнів на уроках математики, визначальну роль відіграють дидактичні ігри. Проаналізувавши педагогічну

літературу, ми дійшли висновку, що під час застосування дидактичних ігор, з метою розвитку креативності потрібно дотримуватися таких правил:

- зміст ігрової діяльності повинен відповідати меті уроку, математичному завданню;
- ігрові засоби на уроці математики мають відповідати рівню розвитку креативного та творчого потенціалу дитини;
- основою дидактичної гри має бути чітко окреслена дидактична мета, яка має реалізовувати поставлену розвивальну ціль конкретного навчального заняття;
- підібрана дидактична гра на формування креативності має відповідати віковій учнів;
- використання дидактичних ігор під час уроку математики, має мати системний та послідовний характер для реалізації мети креативного розвитку.

Отже, як бачимо, існують різні класифікації ігор на уроках математики. Завдання вчителя: знайти найбільш оптимальні до проблеми, яка вивчається на уроці, та індивідуальних особливостей учнів класу.

2.3. Специфіка використання дидактичних ігор для розвитку креативності учнів на різних етапах уроку математики в початковій школі

Дидактичні ігри відіграють велику роль у формуванні креативного мислення молодшого школяра. Вміння шукати нетипове рішення різних задач, приводить дитину до успіхів в дорослому житті. Особливе місце у розвитку таких здібностей займають уроки математики.

Дидактична гра на уроках математики виконує наступні функції:

- навчальну – спрямована на засвоєння та усвідомлення учнями навчального матеріалу, збагачення та закріплення знань;

- розвивальну – розвиває логічне, креативне, нестандартне мислення, збагачує та розширює кругозір під час вивчення математики, вчить розуміти і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо.
- комунікативну – вчить взаємодіяти школярів один з одним, підтримувати, вболівати, просити про допомогу та пораду, спільно знаходити шляхи вирішення поставленої мети, тощо [51].

Дидактичні ігри використовуються на всіх етапах уроку математики. Їх застосовують під час емоційного налаштування дітей, ознайомлення з новим матеріалом, первинного закріплення знань, контролю й повторення вивченого, узагальнення та систематизації знань з метою формування здатності нестандартно мислити. Для того, щоб застосування ігрових прийомів давало результати, їх слід застосовувати на регулярній основі, щоразу змінюючи один вид на інший, щоб уникати зменшення інтересу дітей до навчального процесу. Для ефективності математичних ігор, педагогу слід враховувати наступні вимоги (*див. додаток Д*).

Сучасний урок математики відрізняється своєю демократичністю та толерантністю до дитячих захоплень. Під час таких занять дитина не боїться проявити себе, брати участь в дидактичних іграх, вільно висловлювати власну думку, фантазувати та не боятися помилитись, що дуже часто може викликати негативну реакцію серед шкільного колективу. Застосування ігор формує в дитини позитивний світогляд, мотивацію до пізнання самого себе та навколишнього світу, дає зрозуміти, що знання, які вчитель пропонує знадобляться в самостійному житті, для вирішення будь яких питань [80].

Чітке структурування уроку дає можливість вчителю формувати основні компетентності всебічно розвинутої особистості; дозволяє правильно розподілити час на уроці; визначати пріоритети та основні завдання; оптимізує кількість видів роботи; робить урок гнучким та послідовним.

Звісно, забезпечення усіх вимог не можливе без вірно підібраних вправ та засобів, які вчитель активно використовує у своїй діяльності. Дидактичні

ігри мають багато видів, кожна з яких націлена на вирішення конкретного завдання. Серед них можуть бути ігри, які призначені для вирішення питань творчих здібностей дитини, креативного мислення, тренування логічного мислення, розвиток уваги, пам'яті, знань, пробудження допитливості, активності, інтересу до математики або інших предметів.

Детальніше розглянемо специфіку дидактичних ігор, які використовуються на різних етапах уроку математики (див. додаток Е).

Перший етап уроку математики «Організація класу до уроку» передбачає перевірку робочих місць учнів, створення сприятливого психологічного комфорту та емоційного настрою. Зазвичай, цей етап є підготовчим, слугує для пробудження інтересу до навчання, може бути проведеним у вигляді гри «Математична галявина», яка передбачає створення карти очікувань, де дітям пропонується висловити власні сподівання від уроку математики.

Рис. 2.6.

Етап «Контролю, корекції та закріплення знань, умінь і навичок учнів», передбачає перевірку домашнього завдання, опитування учнів та усні обчислення. Кожний з зазначених елементів даного етапу може бути організований із застосуванням ігрових методів. Такий творчий підхід дасть

можливість вчителю у цікавій формі повторити пройдений матеріал та перевірити тему, яка вивчалася на попередньому уроці, а школярам – можливість розв’язати цікаві завдання, пофантазувати, нестандартно мислити. Зокрема, під час опитування учнів можна використовувати гру «Математична долина». Школярів об’єднують у дві команди, кожна з яких має знайти вірний шлях до фінішу. На «дорозі арифметики» школярам пропонується вирішення різноманітних прикладів з попередніх тем. Переможцем стає та команда, яка швидко та правильно дасть відповіді на всі запитання [78].

Під час усних обчислень можна запропонувати гру «Знайди своє дерево». Вона може використовуватися для встановлення відповідності між завданнями (прикладами), розміщеними на дереві, та картками з відповідями, під час вивчення нумерації чисел та складу числа.

Рис. 2.7.

Етап вивчення нового матеріалу на уроці математики передбачає здійснення підготовчої роботи, формулювання проблеми, оголошення теми уроку, мотивацію дітей до навчальної діяльності та ознайомлення з новим матеріалом під час, якого відбувається первинне закріплення. Найчастіше саме у формі ігрової діяльності можна організувати створення проблемної ситуації як підготовчу роботу для сприймання нового матеріалу. Види таких

ігор найрізноманітніші. З метою первинного закріплення матеріалу може бути використана гра «Найкращий стрілець з лука», яка передбачає розв'язання завдань як перших результатів ознайомлення з новою темою уроку[39].

На етапі закріплення й узагальнення знань учнів, формування вмінь та навичок доцільним є використання фронтальної, групової та парної роботи. Арсенал дидактичних ігор, який може бути використаний вчителем на цьому етапі, найрізноманітніший. У ході запропонованої вчителем ігрової діяльності розвивається вміння доводити власну думку, аналізувати свою роботу, вчитися на помилках, активізується уява, логічне мислення дитини. Прикладами таких ігор можуть бути такі: «Лісова родина», «Математична подорож», «Шість капелюхів» тощо.

На етапі підсумку уроку діти роблять висновки щодо отриманих результатів, аналізують власні очікування, встановлюють зворотній зв'язок з вчителем. На цьому етапі уроку часто використовують гру «Так чи ні», яка дає змогу педагогу оцінити рівень засвоєних знань та результати навчання. В кінці уроку учням зазвичай пропонують задачі на логіку та спритність.

Рис. 2.8.

Розвивати креативність учнів можна також у процесі виконання домашнього завдання, яке буде носити творчий характер, наприклад: складання математичної казки, ребусу, розв'язання головоломки тощо. Важливо пам'ятати, що позитивні емоції на завершення заняття дарують, не тільки гарний настрій, а й бажання знову поринати в чарівний світ математики.

Проаналізувавши кожен із етапів уроку математики, можна зазначити, що є багато ігрових варіантів, для того, щоб урізноманітнити навчальний процес. Наукою доведено, що вивчення матеріалу з використанням ігрових прийомів у п'ять разів підвищує якість засвоєння знань, ніж просте, механічне запам'ятовування теми. Застосування дидактичних ігор в освітньому процесі спонукає учнів до нестандартного мислення, вміння самостійно шукати істину, взаємодіяти з іншими учасниками процесу навчання та встановлювати комунікативні зв'язки один з одним [89].

2.4. Вивчення досвіду вчителів-практиків щодо розвитку креативності молодшого школяра на уроках математики засобами дидактичної гри

Сучасний доступ до інтернет-мережі пропонує велику кількість інформації про досвід реалізації ігрових технологій під час уроків математики. Нова українська школа потребує ґрунтовного розширення використання активних форм взаємодії вчителя та учнів під час навчання з використанням дидактичних ігор.

Багато психологів та педагогів доводять ефективність та доцільність використання ігрових прийомів для формування інтересу до навчання, емоційного інтелекту дитини, збагачення словникового запасу учня, підвищення рівня засвоєння знань. Всі психічні процеси при цьому набувають яскраво виражених форм у тій чи іншій ситуації.

Час вносить свої корективи у процес викладання всіх шкільних дисциплін, особливо предмету математики. Сучасне суспільство вимагає освіченої, креативної та творчої особистості. Вважаємо, що саме під час вивчення математики, можна виховати дані якості. Даючи елементарні знання розуміння того, як влаштований світ та як навчитися нестандартно

мислити, дитина самостійно «вчиться відчиняти всі зачинені двері» на своєму життєвому шляху.

Багато дослідників, які використовують ігрові прийоми на уроках математики, зауважують, що при цьому у дітей відбувається розвиток основних якостей таких, як критичність мислення, рефлексивність, підвищена реакція на неочікувані явища, креативність.

Педагоги у процесі своєї діяльності обирають такі форми та методи навчання, які будуть найбільш оптимальними в роботі з дітьми.

Досліджуючи проблему розвитку креативності дитини засобами дидактичної гри, хочемо запропонувати основні ідеї та підходи до означеної проблеми з практики роботи сучасних вчителів-практиків. Так, зокрема, педагог-новатор Сезонова Ірина Миколаївна, керуючись власним досвідом застосування ігрових технологій навчання на уроках математики, виокремила та обґрунтувала кілька положень продуктивного уроку:

- систематичне застосування ігрових технологій підвищує продуктивність засвоєних знань та розвиває індивідуальні задатки кожного учня;
- проблемні ситуації, створені у процесі гри, спонукають дітей до самостійного та критичного осмислення проблеми;
- гра не тільки розвиває критичне мислення, а й реалізує принцип творчості, креативності.
- результативність – головна вимога процесу навчання; яка може бути досягнута у процесі гри [66].

Вчитель початкових класів Гончарова Оксана Валеріївна у статті «Дидактичні ігри на уроках математики» поділилася власними «секретами» успішного використання ігрових технологій, методів та прийомів, які б пробуджували увагу та розвивали мислення молодших школярів, спрямовували їх до створення власних креативних рішень, що відповідає основним завданням Нової української школи – підготувати учнів до самостійності та відповідальності за прийняті рішення.

Педагог ділиться досвідом та називає гру «вікном, через яке дитина дивиться на доросле життя, приміряючи різні ролі». Математика, як навчальний предмет, дає можливість це зробити.

Сучасні дослідження у галузі дидактики та досвід роботи вчителів дають можливість стверджувати про ефективність застосування дидактичних ігор в процесі навчання. На цьому зауважує і Гончарова О. В. , зазначаючи, що для підтримки інтересу учнів початкової школи до математики слід регулярно використовувати ігрові прийоми, які сприятимуть розвитку творчих можливостей дітей.

Ще одним цікавим дослідженням означеної проблеми є досвід вчителя математики Москальчук М. В., описаний у статті «Використання ігрових методів на уроках математики». Авторка твердить, що для ефективного навчання потрібно практикувати використання ігрових прийомів, які б провокували дітей на самостійний пошук знань та активізували їх пізнавальну діяльність. Математика – це наука, яку не можливо зрозуміти без процесу спостереження та порівняння, знаходження зв'язку з різними явищами, процесами, аналізу арифметичних дій, дій над величинами тощо. Без розумового напруження та достатнього рівня узагальнення та вміння абстрагувати, вивчення математики буде відбуватися із труднощами.

Учитель початкової школи Москальчук М. В. зазначає, що зазвичай у класі є значна частка дітей, яким важко вдається засвоїти матеріал з математики. Цей навчальний предмет багатьом учням здається важким для розуміння та незрозумілим. Як показує практика, такі діти вчать ся шляхом простого заучування навчального матеріалу, без розуміння його сутності. Враховуючи лінійність у побудові змісту шкільної програми, це призводить до поступового не розуміння математики як навчального предмету. Вчителю слід пам'ятати, що результативними будуть лише ті знання, які є добре усвідомленими дитиною та пройшли процес самостійного осмислення. Тому педагогу варто використовувати ті методи, прийоми і засоби, які будуть

стимулювати дитячу самостійність та наштовхувати на розвиток креативності [11].

Авторка статті за результатами власних спостережень рекомендує дидактичну мету уроку перетворювати в мету дидактичної гри. Створення ігрових ситуацій на кожному уроці дозволить встановити з дітьми дружню атмосферу, допоможе налагодити позитивні стосунки в класі та завоювати довіру дитячих сердець.

Проаналізувавши досвід вчителів-практиків з використання ігрових прийомів навчання в процесі уроку, зазначаємо, що розвиток інтересу до математики і прояв креативності через дидактичні ігри цілком пов'язані явища. Адже без інтересу дітей до проблеми не відбудеться пробудження їх творчого потенціалу, пошуку нестандартних шляхів вирішення поставленої цілі.

Ми на власному досвіді переконалися, що дидактичні ігри містять органічну єдність, що відповідає триєдиній меті, де головна мета – навчити, розвинути та виховати. Якщо педагог буде використовувати такі ігри систематично, то це буде значно підвищувати ефективність навчання.

Пропонуємо зразки ігор, які вчителі-практики рекомендують використовувати на уроках математики для розвитку креативності школяра.

Гра «Куб». Вчитель демонструє учням кубик, де на кожній стороні розміщено питання, на яке дитина, якій випала відповідна грань, має відповісти. Такі кубики можна використовувати на усіх предметах, змінюючи зміст питань. Таким чином вчитель має змогу перевірити учнів з теми попереднього уроку або закріпити знання із поточної теми.

Рис. 2.9.

Гра «LEGO» одна з найпоширеніших у використанні на уроках математики. Вона вважаються універсальною при вивченні різних математичних тем. Цікавою для вчителя початкової школи є авторська розробка посібника «Завдання з використанням кубиків LEGO на уроках математики» викладача кафедри початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Запорізької області Іванічевої Ольги Олександрівни.

Отже, аналізуючи працю дослідниці, можна виокремити такі переваги використання гри «LEGO»:

- розвиває абстрактне мислення, фокусує пам'ять;
- допомагає проводити аналіз понять та явищ;
- активізує та розвиває моторику рук;
- формує вміння творчо мислити та розвиває уяву;
- виховує вміння бережливого ставлення до шкільного приладдя;
- закладає основу для креативного та нестандартного мислення[3].

Використання LEGO під час уроків математики це сучасний метод, за допомогою якого діти розвивають не тільки креативне мислення, а й математичні вміння.

Гра «Математичні пазли». Дітям пропонуються різного виду приклади. Їх завдання знайти правильну відповідь та скласти малюнок. Сума

обчисленого виразу буде дорівнювати певній деталі із зображення, яке повинні скласти діти. Така гра розвиває кмітливість, уяву, мотивує дітей виконувати обчислення, закріплює або готує дітей до нової теми.

Гра «Веселі тваринки». Вчитель повинен роздати учням заготовки у вигляді геометричних фігур та попросити їх скласти визначену тварину або птаха. Таким чином діти не тільки запам'ятають кожен із фігур, а й будуть розвивати творчий потенціал, вміння нестандартно мислити, знаходити вихід із даної ситуації шляхом створення нового з наявної інформації.

Також можна використовувати такі ігри як: « Пригоди в лісовій школі», «Розмова чисел», «Математична галявина», «Веселі фігури», «Так. Ні», «Хто швидше» (див. додаток Ж).

З досвіду багатьох педагогів-практиків ми вкотре переконалися у важливості використання ігрових методів навчання для розвитку творчих та креативних задатків учнів. Обираючи гру, слід визначити її дидактичну мету, спів ставити з метою уроку та очікуваними результатами, враховуючи індивідуальні особливості та нахили кожної дитини.

Висновки до другого розділу

Отже, проаналізувавши роль та місце дидактичних ігор на уроках математики, можна зробити висновок, що вони використовуються на кожному етапі уроку. У процесі гри у дитини розвивається вмінні самостійно мислити, креативити, запам'ятовувати, розвивається інтерес до математики, пробуджується уява, абстрактне мислення.

Гра – це явище багатогранне. Якщо урок – це музика, то гра – це інструмент, який звучатиме у руках вчителя відповідно до мети уроку.

Використання дидактичних ігор є чудовим стимулом для молодших школярів здійснювати нові відкриття. Багато сучасних дослідників, вчителів-практиків у своїх працях довели ефективність використання ігрових методів на різних етапах уроку.

Різновиди дидактичних ігор дозволяють використовувати їх для кращої мотивації та розвитку інтересу учнів. У педагогіці дидактичні ігри поділяють на кілька груп: ігри-подорожі, ігри-припущення, ігри-загадки, ігри-бесіди тощо, які роблять сучасні уроки не тільки насиченими теоретичним матеріалом, а й допомагають дітям зрозуміти значення отриманих знань на практиці.

Дидактичні ігри не тільки активізують креативність молодших школярів, а й допомагають пізнавати та засвоювати світ цікавої математики. Передовий досвід педагогів-практиків розширив уявлення сучасних учителів про використання ігрових методів навчання.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

Аналіз теоретичних положень з проблеми розвитку креативності особистості засвідчив, що креативність є, не тільки психологічним, але й педагогічним явищем, оскільки від механізмів, що сприяють розвитку креативності, залежить активність особистості й результативність її діяльності.

Грунтовні дослідження: Дж. Гілфорда, Е. Торндайка, Л. Терстоуна, Е. Торренса, П. Ленглі та багатьох інших учених, дали змогу проаналізувати поняття креативність, через призму педагогіки. Були виокремлені та проаналізовані структури та компоненти креативності вчителя, над якими працювали визначні науковці, а саме: І. Гриненко, В. Фрицюк, О. Куцевол.

Аналіз наукових праць показав, що для того, щоб сформувані креативність в учнів під час вивчення математичної освітньої галузі, вчитель повинен бути для них прикладом. Ми пам'ятаємо, що діти в молодшому шкільному віці, знаходяться в періоді, який є найбільш сприятливим для засвоєння інформації з навколишнього середовища. Ми з'ясували, що для успішного формування креативності та нестандартного мислення педагог повинен стати мотиватором для учнів. Він повинен показати, можливості використання нових ідей в повсякденному житті, як допомагають вміння знаходити шляхи вирішення проблемних ситуацій, як творчий підхід до математичних завдань сприяє розширенню наукового світогляду.

В роботі нами виокремлено якості та характеристики, якими має володіти сучасний креативний вчитель:

- неординарно та насичено подавати математичний матеріал, доповнюючи його різноманітними художніми прийомами;
- залучати школярів до створення математичної наочності до кожної теми;
- використовувати новітні технології для розвитку уваги, пам'яті, мислення;

- часто змінювати один вид діяльності на інший;
- вміти розпізнати емоційний стан класу та подати матеріал у відповідному темпі та русі;
- вчитель повинен надихати власним прикладом;
- брати участь у творчих конкурсах з математики, активно залучати до цього дітей;
- вміти грамотно проводити паралелі між різними предметами, застосовувати міжпредметні зв'язки.

В ході дослідження нами було виокремлено головні критерії для розвитку креативності на уроках математики в учнів початкових класів:

- цілеспрямована активність вчителя, яка направлена на залучення учнів до різного виду діяльності;
- генерування педагогом спонтанних ситуацій, незапланованих дій;
- підбір вчителем спеціальних творчих завдань для реалізації конкретної розвивальної мети.

Здійснюючи аналіз наукової педагогічної літератури, ми дійшли висновку, що на процес формування креативності під час уроків математики впливає вік дитини. Педагог повинен враховувати вікові особливості учнів під час підбору завдань для реалізації освітньої мети. Цьому особливу увагу приділив у своїх дослідженнях Е. Торренс, описавши особливості розвитку творчості дитини на різних вікових етапах.

В ході дослідження ми розглядали гру як інструмент формування креативності молодших школярів на уроках математики. Визначили, що дидактична гра – це один із пріоритетних засобів навчання. Це те, що робить шкільні дисципліни зрозумілими, цікавими та результативними. Вона не тільки розвиває інтерес до науки, а й навчає взаємодіяти учнів між собою. Завдання учителя навчити дитину мислити, а використання гри в цьому процесі лише підвищує результати учіння.

Про ефективність такого підходу до навчання йдеться у дослідженнях багатьох педагогів та психологів: О. Сухомлинського, А. Запорожця, Ш. Амонашвілі, С. Рубінштейна, Д. Ельконіна, О. Газмана та інших.

Дослідження даної теми показало її актуальність і в сучасній школі. Проаналізувавши наукові здобутки багатьох педагогів сучасності, можемо стверджувати, що прогрес та розвиток майбутніх поколінь залежить від творчих, креативних, неординарних та ініціативних людей, які повинні створювати необхідне середовище для розвитку нового суспільства. Значну увагу потрібно зосередити саме на використанні дидактичних ігор під час занять з математики з метою розвитку креативності.

Видатний педагог Ш. О. Амонашвілі описував навчання, яке має супроводжуватись грою, бо на власному досвіді переконався в ефективності такого підходу у роботі з молодшими школярами.

В. О. Сухомлинський зазначав, що гра є вікном, через яке дитина бачить світ, це світло, вогник, яке розпалює в особистості бажання до навчання. Зробивши аналіз його педагогічних праць, можна дійти висновку, що ключем до серця дитини є гра. Це важливий елемент процесу навчання, за допомогою якого дитина мотивується, поринає у світ чарівного, пізнавального, креативного та творчого. Справді, за допомогою дидактичної гри можна, не тільки зацікавити дитину до уроків математики, а й поринути у казковий світ, де розвиватимуться, уява, пам'ять, мислення.

На думку К. Гросса гра – це набір вправ для розвитку природніх задатків. Під час ігрових прийомів у дитини розвивається її фізична складова, яка дуже важлива для гармонійного розвитку особистості, а також бере початок творчість, креативність тощо.

Щодо фізіологічної складової розвитку особистості, то всі підібрані педагогом ігрові засоби мають пройти перевірку на відповідність до віку дитини. Школяр повинен бути готовий як морально так і фізіологічно до запропонованих математичних ігор. Існує багато різноманітних тестів, які дозволяють визначити рівень готовності дитини не тільки до навчання, але й

до того чи іншого виду ігрової діяльності. При цьому важливо враховувати все: готовність дрібної моторики рук до виконання вправ, вміння дитини зосередити увагу на певний період часу, спритність, старанність, швидкість реакції на запропоновані завдання тощо.

Діти часто наслідують дорослих, а за допомогою гри, ці знання будуть запам'ятовуватися набагато швидше та ефективніше. Через програвання на уроці різних варіантів багатьох життєвих ситуацій, моделюється реальність, переглядаються можливі ситуації, відтворюються дії, які дитина може виконувати в дорослому житті, формуються деякі навички, які стають підґрунтям для підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, що здійснює вплив на мотивацію дитини, розвиток та формування креативного, нестандартного мислення, яке відіграє важливу роль під час засвоєння знань з математики.

Результати використання дидактичних ігор на уроках математики вказують на високу ефективність засвоєння знань, розвиток емоційного інтелекту, розумових, креативних та творчих здібностей дитини. Ігрові засоби, які пропонує вчитель учням, спрямовані на формування широкого кругозору, розвитку нестандартного мислення, творчості. Така дитина в майбутньому зможе з меншими труднощами пристосуватися до дорослого світу, адаптувати набуті знання в самостійному житті та за допомогою наявних знань розширити кругозір.

Гра на уроці математики – чудовий засіб формування творчості молодших школярів, готовності до самостійного життя, вміння креативно мислити. Дидактична гра трансформує інформацію з підручника математики в цікавий світ, де навчатися легко, цікаво та невимушено.

Вчитель на власний розсуд, керуючись метою заняття, підбирає найбільш ефективні ігри для реалізації цілей уроку, дотримуючись певних правил. Ігри для розвитку креативності молодших школярів на уроках математики спрямовані на:

- визначення суперечності;

- визначення причино-наслідкових зв'язків;
- знаходження та аналіз допущених помилок;
- встановлення гіпотези, припущення певних дій;
- знаходження відмінностей між двома поняттями, явищами;
- встановлення власного розвитку подій.

Використання ігрових прийомів на уроках математики формують наочно-образне мислення, стають поштовхом для розвитку уяви, кмітливості. З їх допомогою дитина може аналізувати та синтезувати наявні дані про явище чи предмет, активізується поняттєвий словник, уявлення про навколишнє середовище.

Навчальні ігри є сприятливими, не лише для розвитку уваги, формування креативного мислення, спостережливості, самостійності, творчості та прояву лідерських якостей, а й вирішують головну та чітку дидактичну ціль: формування та усвідомлення нових знань, розвиток умінь і навичок, інтерес на навчання. Дидактична гра є стимулом, який активізує навчальну діяльність, створює позитивну атмосферу на уроці, розвиває фантазію, допомагає розвитку нестандартного мислення, під час уроку математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонішева В.Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці / В.Л. Антонішева / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 14, книга II. – С. 15–20.
2. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О.Є. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2012. – С.14–41.
3. Бабій М.Ф. Розвиток та прояви творчості у сучасній школі / М.Ф. Бабій // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №11. –С. 20–26.
4. Безрук Г. З досвіду проведення інтегрованих уроків / Г. Безрук // Початкова школа. - 2000. - № 10. - С. 44.
5. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива / І. Бех // Початкова школа. – 2002. – №5. – С. 5-6
6. Богданович М.В. Математика 3 клас: підручник / М.В. Богданович. – [3-тє вид.]. – Київ: Освіта, 2006. – 160 с.
7. Богданович М.В. Математика 1 клас: підручник / М.В. Богданович, Г.П. Лищенко. – Київ, 2012. – 166 с.
8. Большакова І., Пристінська М. Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи [Електронний ресурс] / І. Большакова, М. Пристінська. - НВК «НОВОПЕЧЕРСЬКА ШКОЛА». – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0wYSi1xdRh4>
9. Борисенко В. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підхід / Валентина Борисенко. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://mozaikaped.blogspot.com/2017/08/integrovane-navchannjatematychnyj-i.html?view=flipcard>
10. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор : посібник / В. М. Букатов. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 126 с.

11. Булка Н.І. Розвиток креативності у молодших школярів із порушенням соціальних зв'язків: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.І. Булка. – Одеса, 2005. – 19 с.
12. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, 88 математики, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік, Л. Кочина // Початкова школа. – 2019. - №8. – С. 24-30.
13. Вікова психологія / за ред. Г.С. Костюка. – Київ : Рад. шк., 1976. – 270 с
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т.В. Бусел. – Київ: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
15. Вегера Н.С Інтегровані уроки в початковій школі / Н. С. Вегера. — Харків: Ранок, 2018. — 160 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т.В. Бусел. – Київ: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
17. Веремійчик І. Інтегровані уроки як спосіб реалізації міжпредметних зв'язків / І. Веремійчик // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 15-18
18. Вознесенська О.Л. Творча взаємодія з дитиною. Методичні рекомендації / О.Л. Вознесенська. – Київ : Ін-т соц. та політ. психології, 2009. – 66 с.
19. Воробйова Т.В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань: автореф. канд. пед. наук: 13.00.09 / Т.В. Воробйова. – Тернопіль, 2014. – 19 с.
20. Габеркорн І.І. Підготовка майбутніх учителів поч.. класів до розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання: автореф. ...канд. пед.. наук: 13.00.04 / І.І. Габеркорн. – Херсон, 2013. – 20с.
21. Гатанов Ю.Б. Курс розвитку творчого мислення (За методикою Дж. Гілфорда і Дж. Рензулли): Перший рік навчання (для дітей 6-10 років). /Ю. Б. Гатанов. - СПб: ДП «Іматон», 1996. - 84 с.
22. Гончарова І. Розвиток креативних здібностей / І. Гончарова // Відкритий урок. – 2010. – № 1. – С. 45-46.

23. Дардан Т.С. Комплексні, інтегровані уроки як засіб розвитку креативності школярів / Т.С. Дардан // Обдарована дитина. – 2013. – №5. – С. 17-21.
24. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352с.
25. Дунаєва О.М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. канд.пед. наук: 13.00.04 / О.М. Дунаєва. – Вінниця, 2008. – 23 с.
26. Дон О. Дидактичні ігри. Шкільний світ. 2001. № 35. С. 78–81
27. Дусавицький О. Система розвивального навчання в дзеркалі шкільної практики. Сучасні шкільні технології. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. С. 85–94.
28. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с
29. Заболотна О. Як плекати креативність? Креативний учень. Риси творчого учня / О. Заболотна // Відкритий урок. – 2013. – № 3. – С. 37-38. 90
30. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Іванчук // Початкова школа. – 2004. – №5. – С. 10-13.
31. Ільченко В.Р. Інтеграція змісту освіти як основа розвитку інтегративного мислення молодших школярів / В.Р. Ільченко // Розвиток мислення молодших школярів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава, 1996. – С. 4-7.
32. Ільяницька Л. С. Ігрові проблемні ситуації. Початкова школа. 1996. №7. С. 22–28.
33. Калягін Ю.М. Інтеграція шкільного навчання/ Ю.М. Калягін // Початкова школа. – 2005 – №9 – С. 28-31.
34. Капканець Т.С. Проблема розвитку креативної інноваційної особистості учня / Т.С. Капканець // Теорія і практика проектування авторських педагогічних систем: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 квітня 2017 року. – 2012. – С. 408-412.

35. Карл Каракатсаніс Т.В. Розвиток креативності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних коледжах Великої Британії: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т.В. Каракатсаніс. – Запоріжжя, 2014. – 20 с.
36. Коваленко В. Г. Дидактичні ігри на уроках математики / В. Г. Коваленко. – К., 1990 – С.4
37. Комар О. Дещо про інтеграцію та інтегровані уроки / О. Комар // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2021. – №57. – С. 67-73.
38. Кашуба Л. І. Ігри на уроках математики в 1 класі : посібник / Л. І. Кашуба. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2001. – С. 16–34.
39. Куліченко Л.А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках / Л.А. Куліченко // Таврійський вісник освіти. – 2016. – №1 (37). – С. 250-254.
40. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – [3-тє вид., випр]. – Київ : Знання-прес, 2008. – 447 с.
41. Кульчицька О.І. Обдарованість та психологічні технології її розвитку / О.І. Кульчицька // Педагогічні технології: наука-практиці: [навч.-метод. щорічник] / О.І. Кульчицький, С.О. Сисоєва, Я.В. Цехмістер; за ред. С.О. Сисоєвої. – Київ: ВІПОЛ, 2002. – Вип.1. – С.145– 192.
42. Концепція "Нова школа. Простір освітніх можливостей" [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://salyvonky-school.edukit.kiev.ua/koncepciya_nova_shkol/2010
43. Кудикіна Н. В. Внесок вітчизняних психологів у формування педагогічної теорії ігрової діяльності дітей / Н. В. Кудикіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 7–9.
44. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія / Н. В. Кудикіна. – К.: КМПУ, 2003. – 272 с
45. Куліш І. М. Застосування дидактичних ігор у навчальному процесі // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / ред. кол.: В. Д. Зайчук (голов. ред.),

- О. Я. Савченко, М. Ф. Дмитриченко та ін. – К.: НМЦ ВО, 2002. – Вип. 33. – С. 174–175.
46. Куріпка В. І. Дидактичні ігри з математики. Початкове навчання та виховання. 2006. № 31. С. 12-18.
47. Куцевол О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / О.М. Куцевол. – Київ, 2007. – 448 с.
48. Куцевол О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української літератури» / О.М. Куцевол. – Київ, 2007. – 46 с.
49. Липова Л., Ренський С. Інтеграція індивідуальної роботи з іншими формами навчальної діяльності / Л. Липова, С. Ренський // Рідна школа. – 2012. - №1. – С.8- 10.
50. Ліннік О.О. Методика викладання інтегрованого навчання¹: навч. посібн. / О.О. Ліннік. – К.: Видавничий Дім «Слова», 2018. – 248 с.
51. Майтак Т. Вплив сучасної системи освіти на розвиток креативності / Т. Майтак // Психолог. – №19. – 2016. – С. 34-36.
52. Макаренко Н.М. Освітнє середовище як передумова розвитку креативної особистості / Н.М. Макаренко // Теорія і практика проектування авторських педагогічних систем: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 квітня 2012 року. – 2012. – С. 110-119.
53. Моляко В. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 8. С. 1–4.
54. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – Київ: Знання УРСР, 1989. – 36 с. – С. 25.
55. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронне джерело] / МОН 27.10 2016 р. – Режим доступу:

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>

56. Носенко Е.Л. Картина світу як інтегруючий і гуманізуючий фактор у змісті освіти / Е.Л. Носенко // Педагогіка і психологія. – 2005. - №1. – С. 22-30.
57. Овчаров С.М. Інтегровані уроки – креативні учні: навч.-метод. посібн. / С.М. Овчаров, К.В. Овчарова. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. – 72 с.
58. Овчаров С.М. Навчаємося творити: розвиток креативних здібностей школярів / С.М. Овчаров, К.В. Овчарова. – Полтава: АСМІ, 2011. – 108 с. 92
59. Олексієнко Л.Л. Розвиток креативності майбутнього фахівця за допомогою перетворення навчального матеріалу / Л.Л. Олексієнко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – 2008. – Вип.20. – С. 32-37.
60. Олійник В.Ф. Дитина відкриває світ / В.Ф. Олійник // Керівництво процесом створення соціокультурного простору в дошкільних навчальних закладах для розвитку загальної креативності учасників педагогічного процесу: зб. наук. і наук.-метод. праць. – 2015. – № 3. – С. 73-78.
61. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття / В.В. Павленко // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир, 2016. – Вип. 11. – 154 с. – С.120–131.
62. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема / В.В. Павленко // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. Вип.85. – С. 152-158
63. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема / В.В. Павленко // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – Вип.85. – С. 152–158.

- 64.Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи. Нові технології навчання: збірник наукових праць // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип. 83. С. 196–202.
- 65.Павлова О. Д. Особливості та закономірності формування інтегрованих знань у учнів. / О. Д. Павлова // Інтеграція знань з предметів природничо-математичного циклу: проблеми та шляхи їх вирішення. Збірник матеріалів інтернет-семінару. / Упорядник Замулко О. І. – Черкаси, 2012.
- 66.Петрушина Л. Дидактична гра як засіб пізнавальної діяльності дітей. Рідна школа. 2005. № 2. С. 28-30.
- 67.Повстин О. В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти. [Електронне джерело] / О. О. Повстин. – Режим доступу: http://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/files/povstyn_10.pdf 93
- 68.Понасенкова С.В. Обдаровані діти: формування та розвиток здібностей (психологічний аспект) / С.В. Понасенкова // Проблеми виховання. - 2003. - №2. - С.21-35.
- 69.Розова Т.М. Креативність як чинник розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів : автореф. дис. канд.психол. наук : 19.00.07 / Т.М. Розова. – Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ, 2007. – 21 с.
- 70.Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення / В. Саюк // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 18.
- 71.Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: [монографія] / С.О. Сисоєва. – Київ : Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
- 72.Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – Київ: Просвіта, 2001. – 416 с.

- 73.Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / укл. О.Є. Антонова. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2014. – 100 с.
- 74.Смеречинська Л. Розвиток креативних здібностей педагога. Психолого-педагогічний тренінг професійного та особистісного зростання / Л. Смеречинська // Психолог. – 2011. – №48. – С. 18-21. 94
- 75.Смульсон М. Психологічні засади розвитку інтелекту дорослих. Проблеми сучасної психології. 2013. № 1. С. 9–15.
- 76.Сова М. Філософсько-культурологічні основи інтегрованих знань /М. Сова // Рідна школа. – 2002. – № 5. – С. 33 – 36.
- 77.Соловійова О.П. Творчість як стиль життя: креативний підхід до вирішення проблем / О.П. Соловійова // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – №8. – С. 21-23.
- 78.Суятинова К.Є. Виховання креативності дошкільників: методичні матеріали / К.Є. Суятинова // Керівництво процесом створення соціокультурного простору в дошкільних навчальних закладах для розвитку загальної креативності учасників педагогічного процесу: зб. наук. і навч.-метод. праць. – 2011. – С. 104-110.
- 79.Ткаченко Л.І. Креативність і творчість: сучасний контент /Л.І. Ткаченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 9-10. - С. 32-35.
- 80.Туриніна О.Л. Психологія творчості. Київ: МАУП, 2007. 160 с
- 81.Трофімчук В.М. Структурні компоненти творчих здібностей учнів та особливості їх прояву в дизайнерській діяльності / В.М. Трофімчук, Л.О. Трофімчук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2012. – №7-8. –С. 47-52.
- 82.Тютюннікова С.В. Психолого-педагогічні засади формування креативності дітей дошкільного віку як основи саморозвитку особистості / С.В. Тютюннікова // Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації: зб. наук. і навч.-метод. праць. – 2011. – Вип.2. – С. 19-23.

83. Улькіна Т.В. Розвиток пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових психотехнік: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Т.В. Улькіна. – Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ, 2006. – 20 с. 95
84. Устименко С.Ф. Креативність як умова ефективності інноваційної діяльності педагога / С.Ф. Устименко // Актуальні проблеми психології в закладах освіти: зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 5. – С. 128-137.
85. Фрицюк В.А. Формування креативності майбутніх учителів музики: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / В.А. Фрицюк. – Вінниця, 2004. – 219 с.
86. Фурман Л. Розвивальний підручник: підходи до розуміння і створення / Л. Фурман // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 45–49.
87. Чувасова Н. Креативність особистості: зміст і структура / Н. Чувасова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – 2013. Вип. 38. – С. 277-282.
88. Чосік Л., Мандзюк С. Використання дидактичних ігор з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів з математики. Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 2(351). С. 40–44.
89. Шадріна А.В. Формування креативного потенціалу майбутнього вчителя засобами загальноправових навчальних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А.В. Шадріна. – Харків, 2014. – 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Етапи становлення креативності молодшого школяра

1 клас		
Перший етап	Імітація або прагнення до наслідування	Дитина переймає емоційний та інтелектуальний досвід, що в подальшому стане основою для її креативності.
2-3 класи		
Другий етап	Перетворення	Застосування першого досвіду на практиці, в умовах, що відповідають віку дитини.
4 клас		
Третій етап	Альтернатива	Накопичення достатньої кількості досвіду, для створення власного, неповторного та індивідуального стилю.

**Анкета для вчителя
щодо розвитку креативності молодших школярів
на уроках математики**

Шановні вчителі! Звертаємося до Вас з проханням взяти участь в анкетуванні, яке проводиться в системі науково-методичної роботи з метою з'ясування стану розвитку креативності молодших школярів в процесі навчання математики в початковій школі. На всі питання анкети дайте розгорнуті відповіді.

Загальні відомості про себе:

ПІБ (заповнити за бажанням) _____

Посада _____

Вік _____ років

Стаж роботи _____

1. Що таке, на Вашу думку, креативність?

2. Чи вважаєте Ви можливим розвиток креативності у всіх дітей класу?

3. Чи сприяють розвитку креативності дитини, на Вашу думку, уроки математики?

4. Які види діяльності використовуються для стимулювання розвитку креативності молодших школярів в процесі вивчення математики?

5. Які засоби розвитку креативності Ви використовуєте у своїй роботі з дітьми на уроках математики?

6. Які умови, на Вашу думку, сприяють стимулюванню розвитку креативності молодших школярів у процесі вивчення математичної освітньої галузі?

7. Які труднощі Ви відчуваєте в організації творчої діяльності на уроках математики?

8. Чи обговорювалися у Вашому закладі на педагогічній раді чи методичному об'єднанні вчителів початкової школи проблеми розвитку креативності молодших школярів?

9. Чи вважаєте Ви себе креативним учителем? Чому?

Дякуємо за надані відповіді

Питання для бесіди з дітьми

1. Чи подобаються тобі уроки математики? Чому?

2. Чи подобається тобі вигадувати різні історії, пригоди?

3. Чи любиш ти складати цікаві задачі, приклади, математичні ребуси?

4. Чи хочеться тобі винайти що-небудь?

5. Чи пропонує тобі вчитель на уроках математики незвичні завдання?

6. Ти сам справляєшся з усіма завданнями чи тобі необхідна допомога дорослого?

7. Яка твоя улюблена гра?

8. В які ігри ви граєте на уроках математики?

9. Чи пропонував тобі вчитель цікаві математичні проекти?

10. Назви, який математичний проєкт ти би хотів виконати?

Класифікація ігор

<i>Вид гри</i>	<i>Характеристика</i>
Комбінаторні	Ігри з великою кількістю можливих варіантів, ходів, операцій.
Імовірнісні	Ігри, які не мають визначеності. Вони частіше за все нагадують гру «Що? Де? Коли?» З її допомогою в дітей розвивається логічне мислення.
Стратегічні	Основною метою таких ігор є створення проблеми, конфлікту для подальшого його вирішення. В дітей розвивається критичне мислення, аналізується ситуація, створюються умови для того, щоб учні нестандартно мислили, креативили, пропонували нові ідеї, встановлювати взаємозв'язки з однолітками, вчилися працювати в групі.
Рольові	Головною метою таких ігор є моделювання реальної ситуації. Дітям пропонується виконувати різні ролі, під час, яких вони мають проявити ті чи інші якості, набуті знання, правила поведінки тощо. Завдання вчителя – аналізувати поведінку дітей та робити висновки з побаченого.
Імітаційні	Це особливий вид ігор під час, яких діти проєктують тільки середовище в якому вони знаходяться, інтелектуальність інших особистостей. Вчитель має змогу діагностувати реальний комунікативність стан в класі. Її прикладом може бути гра «Крокодил».

Вимоги до проведення ігор на уроках

Змога учнів брати участь в ігровому процесі	Всі учні мають розуміти як буде відбуватися гра та яке місце він в ній займає
Наявність необхідного якісного дидактичного матеріалу	Необхідне обладнання допоможе школярам бути готовим до гри
Чітка постановка правил та завдань гри	Без усвідомлення того, що будь яка гра має свої правила неможливо дійти до позитивного результату та співпраці
Поетапність складних ігор	Складні ігри потребують деталізації, дітям в молодшому шкільному віці розширену гру слід розкласти на частини
Контроль вчителя за діями учнів	Для того, що гра відбувалася без неочікуваних конфліктів, що можуть виникнути та була продуктивною вчителю слід контролювати дії учнів
Доцільне розташування дітей під час гри	Для того, щоб учні вчилися взаємодіяти в командах, дітей слід розсаджувати так, щоб за одною партою сиділи слабший з сильнішим учнем
Повага до гідності кожної дитини	Учитель має контролювати, щоб в колективі не звучали образливі слова, глузування, вчити програвати.

Різновиди дидактичних ігор на різних етапах уроку математики

<i>Етап уроку</i>	<i>Спрямування ігор</i>	<i>Приклади ігор</i>
Організація класу до уроку	Ігри, спрямовані за налаштування психологічного комфорту в класі, створення позитивної емоційної атмосфери	Лови математичну ноту, Ключик настрою, Математична гусінь та ін.
Контроль, корекція та закріплення знань, умінь і навичок учнів	Основна мета – пригадати навчальний матеріал з попередніх тем, актуалізувати набуті знання	Таблиця-небилиця, Вгадай число, Ланцюжок, Розгадай пароль та ін.
Опрацювання нового матеріалу	Ігри спрямовані на краще засвоєння нової теми	Математичний ярмарок, складання математичних задач за мультфільмами, різноманітні головоломки та ін.
Закріплення і узагальнення знань учнів, формування навичок та вмінь	Ігри, які спрямовані на самостійне усвідомлення та опрацювання нового матеріалу	Знайди зайве, Ерудит, Мозковий штурм, Хто краще?, Знайди пару та ін.
Підсумок уроку	Рефлексія перших результатів засвоєних знань учнів, розвиток вміння творчо мислити	Ребуси, кросворди, складання математичної казки

Зразки ігор на уроках математики для розвитку креативного мислення молодших школярів

"Маршрут корабля"

Мета: закріплювати прийоми розв'язування прикладів на задавання і віднімання двозначних чисел без переходу через розряд.

Проведення гри

На дошці до магнітної дошки прикріплено малюнок корабля; схематично позначено пристані за їх номерами; під кожним номером записано приклад, за допомогою якого стане відомим номер наступної пристані. Цю гру можна провести як для всього класу в цілому, так і об'єднавши учнів класу у три команди.

У цьому випадку на дошці закріплюють три кораблі та визначають три маршрути. Визначають капітанів команд, мічманів, штурманів, радистів, юнгів, коків, матросів. Від правильного розв'язання прикладу кожним членом екіпажу залежить кінцевий результат, тобто правильність маршруту і швидкість виконання завдання.

"Точно по курсу"

На дошці записані приклади без відповідей; під ними встановлено кораблик, на вітрилах якого записані відповіді до прикладів.

Ситуація. У морі почався шторм, тому кораблі збилися з курсу. Їм необхідно допомогти. Кожен корабель слід провести точно за маршрутом.

Цю гру можна провести у вигляді змагання. Який капітан краще впорається із завданням, той вважається кращим. З цією метою для них заздалегідь готують окремі картки.

"Листоноша"

Мета: закріплювати навички додавання та віднімання в межах 10.

Проведення гри

Учитель роздає 5 учням однакову кількість «листів» (карток із записаними прикладами). Учні сидять за партами, тримають картки з номерами будинків (від 1 до 10). Кожен «листоноша» повинен розв'язати приклади. Відповідь збігається з номером будинку.

Завдання: швидко та правильно «рознести листи» за призначенням. Переможцеві можна вручити медаль або емблему «Кращий листоноша».

"Арифметичний біг по числовому ряду"

Мета: навчати прийомів додавання та віднімання 2, 3, 4 з опорою на числовий ряд (виставити цифри на наборному полотні).

Проведення гри

Перед початком гри вчитель проводить підготовчу роботу: "Коли ми збільшуємо число на 1, то яке число ми отримуємо? (*Наступне*) Якщо додамо до числа 2 одиниці, то на скільки чисел ми перемістимося від нього праворуч по числовому ряду? (*На 2 числа*) Якщо зменшимо число на 2 одиниці, то на скільки перемістимося ліворуч від нього по числовому ряду? (*На 2 числа*) " Називаючи числа та складаючи приклади, учитель пропонує дітям проглянути праворуч по числовому ряду, якщо до числа додають декілька одиниць, або ліворуч, якщо від числа віднімають декілька одиниць. Далі вчитель складає пари прикладів на додавання та віднімання. Діти називають результат кожного прикладу.

$$4 + 3 = 7$$

$$5 + 4 = 9$$

$$7 + 3 = 10$$

$$4 - 3 = 1$$

$$5 - 4 = 1$$

$$7 - 3 = 4$$

"Контролери"

Учитель об'єднує дітей у 3 команди. Троє "контролерів" біля дошки стежать за правильністю відповідей. За сигналом учителя учні першої команди роблять декілька ритмічних нахилів ліворуч і праворуч та мовчки лічать. За сигналом учителя вони називають хором кількість виконаних нахилів першої команди. Учні другої команди за сигналом виконують кількість нахилів, яких бракує до 8 (мовчки), а потім називають їх, повторюючи склад числа 8. "Контролери" показують зелені кружечки, якщо відповідь правильна, і червоні кружечки, якщо — ні. Третья команда виконує кількість нахилів, яких бракує до 8, щоб було 10. Аналогічне завдання запропоноване 1-й команді. "Контролери" стежать за кожним членом команди. Виграє та команда, яка припуститься найменшої кількості помилок.

"Склади приклад"

Мета:учити розв'язувати приклади із застосуванням таблиці множення числа 2.

Проведення гри

Учитель роздає дітям картки з числами.

Учитель називає добуток множення, а діти, які мають відповідні картки, повинні стати разом, щоб склався приклад на множення.

"Футбол"

Клас ділиться на дві команди. Учень з першої команди називає довільний приклад і вказує учня з другої команди, який буде відповідати. Якщо відповідь правильна, то гравець, який відповів "удар" дає питання першій команді. Якщо відповідь неправильна то "нападаюча" команда дає правильну відповідь і хором говорить "Гол". Учень, якого викликали, може звернутися за допомогою до одного з членів своєї команди. Перемагає команда, яка заб'є більшу кількість "голів".

"Естафета"

Для гри клас ділиться на дві команди. На дошці написано стільки прикладів, скільки є учнів. Приклади містять табличне множення і ділення, додавання та віднімання в межах 100. За сигналом перші учні виходять до дошки, розв'язують перші приклади, записують швидко і передають крейду наступним учням, які розв'язують наступні приклади і т. д. Якщо учень бачить помилку гравця своєї команди, то коли до нього дійде черга він може виправити неправильну відповідь і записати правильну. Після обчислення всіх прикладів вчитель перевіряє їх і визначає переможця.

"Половина, третина, четвертина"

На дошці зображено три кола, поділені на різні частини: 2, 3, 4.

Учитель показує на число біля кола, а учні повинні сказати таке число, яке одержать в результаті ділення показаного числа на стільки, на скільки частин поділене коло.

Наприклад. Ведучий показав число 27, яке стоїть біля кола поділеного на три рівні частини. Отже, учні повинні назвати число: $27:3=9$, тобто число 9.

"Хто швидше запалить піч"

Три доріжки ведуть до одного будинку, який намальований на дошці. На кожній доріжці написане завдання. Виконання завдання починається знизу. Завдання можуть виконувати по одному, два або більше учасників команди. Команда, яка виграє, малює дим, який іде з труби.

"Хто більше збере ягід?"

На картках зі зображенням ягід на зворотній стороні написані завдання. Учні, обчислюючи їх, записують відповіді на дошці, а картки складають на купку. Коли всі картки виконанні, перевіряється правильність їх обчислення і підводиться підсумок.

«Сніданок для велетня»

Якби ти захотів приготувати сніданок для велетня, то чим би ти виміряв такі продукти:

Борошно для оладків

Молоко для оладків

Олію для оладків

Сироп

Молоко для пиття

Яйця

Сіль

Перець

Скільки би ти взяв кожного продукту?

"Сплети віночок"

В кожної дитини на парті лежить листок кольорового паперу з різнобарвними стрічками. Діти пригадують з яких квіточок складається український віночок. Після кожного правильно виконаного завдання роздають дтям по квіточці. В кінці уроку в старанних, активних дітей віночок готовий.